
Ammatillinen tukihenkilötoiminta lastensuojelun avohuollon palveluna

”Tukihenkilö toimii huolen jakajana ja toivon ylläpitäjänä.”

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna, kevät 2015

Katja Ranta

Katriina Tanila

HÄMEENLINNA

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen sosiaalityö

Tekijät

Katja Ranta & Katriina Tanila

Vuosi 2015**Työn nimi**

Ammatillinen tukihenkilötoiminta lastensuojelun avohuollon palveluna

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössä tarkastellaan ammatillista tukihenkilötoimintaa lastensuojelun avohuollon palveluna sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa ammatillisen tukihenkilötoiminnan roolista toimintaa ostaville ja tuottaville tahoille. Tavoitteena on myös tutkia tukihenkilötoiminnan kehittämismahdollisuuksia sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyössä on lähdetty hakemaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: minkälainen rooli ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on lastensuojelun avohuollon palveluna ja millaisia kehittämismahdollisuuksia tukihenkilötoiminnalla on sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

Sosiaalialan ammattilaisten työskentelyä ohjaa lastensuojelulaki. Laki on kaiken toiminnan pohja, jolle rakentuu lastensuojelun palvelujärjestelmä. Teoriaosuudessa avataan myös sosiaalisen tuen ja tukihenkilötoiminnan käsitteitä.

Tutkimus toteutettiin kyselylomaketutkimuksena, johon osallistui viisi lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Tutkimustulosten mukaan ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on oma merkittävä paikkansa lastensuojelun avohuollon palveluna. Ammatillinen tukihenkilötyö nähdään kuntouttavana ja tavoitteellisena ja työskentely on moniammatillista yhteistyötä. Tukihenkilötoiminnalla tuetaan vanhemmuutta sekä tuettavan vahvuuksia ja pidetään toivoa yllä. Tukihenkilö on läsnä oleva aikuinen, joka kuuntelee aidosti.

Kehittämisen kohteena nähtiin tukihenkilöiden ammatillisen osaamisen kehittäminen erilaisin koulutuksin. Koulutuksen lisäksi tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota tukihenkilön vahvuuksiin ja persoonallisuuteen tukihenkilöä valittaessa. Myös työmuotoja tulisi kehittää entistä monipuolisemmiksi ja niiden välisiä raja-aitoja kaataa.

Avainsanat Ammatillinen tukihenkilötoiminta, lastensuojelu, avohuolto, sosiaalinen tuki

Sivut

38 s. + liitteet 1 s.

HÄMEENLINNA

Degree programme in Social Services

Socialpedagogic Social Services

Authors

Katja Ranta & Katriina Tanila

Year 2015

Subject of Bachelor's thesis

Professional support person activities as a service of child welfare non-institutional care

ABSTRACT

This thesis examines professional support person activities as a non-institutional child welfare service from the viewpoint of social workers. The aim of the thesis was to produce information about the role of professional support person activities for the parties that purchase and produce the activities. Another aim was to investigate the development opportunities of support person activities from the viewpoint of social workers. The thesis seeks answers to the following questions: what is the role of professional support person activities as a non-institutional child welfare service, and what kind of development opportunities do the support person activities hold from the viewpoint of social workers?

The work of social workers is governed by the Child Welfare Act. The Act is the foundation of all activities, and the child welfare service system is based on it. The theory section also clarifies the concepts of social support and support person activities.

The thesis was conducted as a questionnaire study, which was responded by five child welfare social workers. Based on the results, professional support person activities play their own significant role as a non-institutional child welfare service. Professional support person work is seen as rehabilitative and goal-oriented, and the work includes multi-professional collaboration. Support person activities support parenting and the strengths of the supported party, and help keep hope alive. A support person is an adult who is present and genuinely listens.

A development target was identified: the development of professional competence through different training programmes. In addition to training, more attention should be paid to the support person's strengths and personality when selecting a support person. Work practices should also be developed to be more diverse and boundaries between them eliminated.

Keywords

Professional support person activities, child welfare, non-institutional care, social support

Pages

38 p. + appendices 1 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	LASTENSUOJELU	2
2.1	Lastensuojelulaki.....	3
2.2	Lastensuojelun asiakkuus	4
2.2.1	Asiakkuuden käynnistäminen.....	5
2.2.2	Lapsi osallistuvana asiakkaana lastensuojelussa	6
2.3	Avohuollon tukitoimet	7
3	LASTENSUOJELUN PALVELUJÄRJESTELMÄ	8
4	SOSIAALINEN TUKI	9
4.1	Lähiverkoston antama tuki	10
4.2	Ammattilaisen antama tuki.....	11
5	TUKIHENKILÖTOIMINTA	12
5.1	Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta	14
5.2	Ammatillinen tukihenkilötoiminta	15
6	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	17
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	18
7.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	19
7.2	Tutkimusmenetelmä	20
7.3	Tutkimuksen toteuttaminen ja vastausten analysointi.....	20
7.3.1	Kyselytutkimus.....	21
7.3.2	Aineiston analyysi ja tulkinta	22
7.3.3	Tutkimuksen reliaabelius ja validius	23
8	TUTKIMUSTULOKSET.....	24
9	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	31
	LÄHTEET	36

Liite 1	Kysely lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ammatillisesta tukihenkilötoiminnasta

1 JOHDANTO

Yhteiskunta on muuttunut viimeisten vuosien ja vuosikymmenten aikana. Tämä merkitsee, että myös lapsuus on muuttunut. Ympäröivän yhteiskunnan ja koko maailman tapahtumat tulevat lapsen tietoisuuteen etenkin median välityksellä. Informaatiotulva muokkaa lapsen henkistä kehitystä, eikä hänellä välttämättä ole mahdollisuuksia käsitellä kokemaansa. Tämän kaltaisen pelon, surun ja huolen näkeminen jää helposti aikuisilta huomaamatta. Perherakenteen muutokset, vanhempien ero ja yhteisön isot kriisit tuottavat lapselle ahdistusta ja surua, jonka perheen ulkopuolinenkin aikuinen voi huomata. Yleisimmät lasta kohtaavat vaikeat elämänkriisit liittyvät perheen hajoamiseen, läheisen sairastumiseen tai kuolemaan. Perherakenteiden muutosten myötä perheessä eläminen ei ole enää aikoihin ollut selkeä tai yksinkertainen asia. Perusturvallisuuden horjuessa käyttäytymishäiriöt ja muut ongelmat ovat lapsen luonnollista reagointia asioihin. (Kinanen & Pruuki 2010, 301–303.) Perheet voivat joutua kohtaamaan onnettomuuksia, sairauksia, työttömyyttä ja taloudellisia vaikeuksia. Mielenterveyden ongelmat ja päihteiden käyttö voivat tulla mukaan ja kärjistää perhetilanteita. Silloin tarvitaan muita ihmisiä, ystäviä, sukulaisia ja myös ammattilaisia perheen tueksi. (Solantaus & Pruuki 2010, 318.)

Sosiaalialan ammattilaisten työskentelyä ohjaa lastensuojelulaki. (Lastensuojelulaki 417/2007 1. 2 §.) Lastensuojelulaki turvaa lapsen oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön ja monipuoliseen kehitykseen. Lastensuojelun työskentely lähtee lapsesta ja lapsen tarpeesta. Lastensuojelussa tuki jaetaan avohuollon tukitoimiin, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Ammatillinen tukihenkilötoiminta on osa avohuollon palvelua.

Tutkimuksemme aiheeksi valikoitui ammatillinen tukihenkilötoiminta, koska aihe on ajankohtainen ja toinen tutkimuksen tekijöistä työskentelee ammatillisena tukihenkilönä. Valitsimme tämän aiheen myös siksi, että se kiinnosti meitä molempia ja uskoimme, että motivaatio työn tekemiseen säilyisi loppuun asti. Lisäksi ammatillista tukihenkilötoimintaa on havaintojemme mukaan tutkittu melko vähän. Tämän vuoksi myös lähdemateriaalin löytäminen oli ajoittain hankalaa.

Lastensuojelu ja etenkin siinä esiintyvät epäkohdat nousevat julkisuuteen aika ajoin. Sen sijaan avohuollon palvelut ja niistä saatu hyöty eivät ole kovinkaan usein esillä. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa ammatillisen tukihenkilötyön roolista lastensuojelun avohuollon palveluna ja sen kehittämismahdollisuuksista sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Ammatillisen tukihenkilötyön tutkiminen tuo arvokasta tietoa aiheesta ja luo edellytyksiä toiminnan jatkumiselle.

Tutkimuksemme aihe sai hyväksynnän ohjaavalta opettajalta syksyllä 2014. Tutkimusluvan saimme joulukuussa 2014 kunnan terveys- ja sosiaalijohtajalta. Tutkimuksen toteutimme kyselylomakkeella. Erään kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijät lupautuivat osallistumaan tutkimukseemme ja vastaamaan kyselyyn. Kyselyn toteutimme yhden iltapäivän aikana, jotta tutkimukseen osallistuminen ei veisi liikaa sosiaalityöntekijöiden työaikaa.

Opinnäytetyömme teoriaosuus koostuu lastensuojelun määritelmästä, sen käsitteistä sekä palvelujärjestelmästä. Tämän jälkeen avaamme käsitettä sosiaalisesta tuesta, johon kuuluvat sekä lähiverkoston että ammattilaisen antama tuki. Lisäksi avaamme tukihenkilötoiminnan määritelmää ammatillisen ja vapaaehtoisen toiminnan pohjalta. Tutkimustulokset olemme koonneet lukuun kahdeksan. Viimeisessä luvussa pohdimme opinnäytetyötämme prosessina ja kokoamme yhteen tutkimuksen keskeisimmät tulokset ja niiden johtopäätökset.

2 LASTENSUOJELU

Tässä luvussa avataan tämän opinnäytetyön kannalta oleellisia asioita lastensuojelusta, sitä määrittelevästä laista, asiakkuudesta sekä erilaisista tukitoimista. Lastensuojelulaki määrittää muun muassa ammatillisen tukihenkilötoiminnan toimenkuvaa ja luo raamit toiminnalle.

Lastensuojelu on laaja-alaista lasten suojelua, johon osallistuvat koko yhteiskunta ja kansalaiset. Se perustuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja sen mukaan lapsella on etusija erityiseen suojeluun, oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lastensuojelussa on kaksi keskeistä periaatetta, lapsen edun periaate ja yksityiselämän ja perhe-elämän suojan periaate. Molemmat periaatteet ovat tärkeitä ihmisoikeuskysymyksiä, jotka joskus saattavat olla ristiriidassa keskenään. Tämä puolestaan luo jännitteitä lastensuojelussa jossa lapsen etu on keskeinen päätösten perusta. (Taskinen 2010, 19, 23–24.)

Vanhemmilla on aina ensisijainen vastuu lapsistaan. Perheellä on kasvatusvastuu ja oikeus toteuttaa omia kasvatusnäkömystään ja arvojaan. Perheen ulkopuolisilla ei ole oikeutta puuttua kasvatuseriaatteisiin ilman hyvää syytä. Perheen kasvatusnäkömysten tulisi kuitenkin edistää lapsen kasvua ja kehitystä. Ristiriitoja saattaa muodostua, jos vanhempi on esimerkiksi psyykkisesti häiriintynyt tai päihteiden väärinkäyttäjä. Jos kotitilanne on rauhaton, lastensuojelun on puututtava tilanteeseen. (Taskinen 2010, 23–24.)

Yhteiskunnalla on vastuu lasten perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia. Lastensuojelun lähtökohtana on lapsen oikeuksien sopimuksen periaate, kaikissa lasta koskevissa toimenpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta. Kaikki tarvittavat toimenpiteet tulisi tehdä mahdollisimman hienovaraisesti. Lastensuojelun työskentely lähtee lapsesta ja lapsen tarpeesta. (Taskinen 2010, 24–26.)

Lasten hyvinvoinnin edistäminen ehkäisee tai ainakin vähentää vaikeuksien syntymistä. Keskeisiä toimia ovat perheiden tukeminen taloudellisesti ja palvelujen avulla. Niiden lisäksi keskeisiä toimia ovat kasvuolojen kehittäminen ja ongelmien ennaltaehkäisy kaikilla hallinnon alueilla. Ehkäisevää

lastensuojelua on tuki, jota annetaan lapsille ja perheille, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaita. Ehkäisevää työtä tehdään esimerkiksi perusterveydenhuollossa, opetuksessa, päivähoidossa, nuorisotyössä sekä äitiys- ja lastenneuvolatyön parissa. (Taskinen 2010, 32-33.)

Lastensuojelun järjestäminen on kunnan tehtävä. Kunnan tulee huolehtia, että eri palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä. Lastensuojelun toimeenpano kuuluu sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, joka voi olla esimerkiksi sosiaalilautakunta, perusturvalautakunta tai vastaava. Kunnan on huolehdittava, että ehkäisevä lastensuojelu vastaa paikallista tarvetta. Ehkäisevää lastensuojelua järjestetään kunnan muiden palvelujen piirissä kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä terveydenhuollossa, kotipalvelussa, päivähoidossa ja opetuksessa. Myös erilaiset järjestöt ja yhdistykset voivat antaa lapselle ja perheelle arvokasta tukea ilman erityistä ongelmamäärittystä. Tavoitteena on että lapsi ja perhe saisivat tarvitsemaansa tukea varhaisessa vaiheessa. (Taskinen 2010, 34-39.)

Eräs keskeinen uudistus vuoden 2008 lakiuudistuksessa on tavoite siirtää lasten auttamisen painopistettä varhaiseen tukemiseen. Varhainen tuki ehkäisee ongelmien kärjistymistä, vähentää inhimillisiä kärsimyksiä ja on taloudellista. Se on tarkoitettu toteutettavaksi kaikkialla, missä lapset tavallisesti oleskelevat, erityisesti päivähoidossa, kouluissa ja nuorisotoimessa. Varhaisen tukemisen tai puuttumisen tulee tarjota tukea kunnioittavasti, avoimesti ja leimaamatta. Se ei saa olla ikävää puuttumista perheen asioihin ja asioita tulisi käsitellä yhdessä lapsen ja perheen kanssa niin, että he kokevat tulevansa arvostetuiksi ja saavansa tukea. Varhaisen tukemisen vaihteita ovat huolen tunnistaminen, sen puheeksi ottaminen ja korjaavat toimenpiteet. (Taskinen 2010, 46.)

2.1 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Heidän tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Viranomaisten on pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava tarvittaessa lastensuojelun piiriin. (LSL 417/2007 1. 2 §.)

Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto. (LSL 417/2007 1. 2 §.)

Lastensuojelun lisäksi kunta järjestää ehkäisevää lastensuojelua silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on tuki ja erityinen tuki, jota annetaan esimerkiksi opetuksessa, nuorisotyössä, päivähoidossa, äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa sosiaali- ja terveydenhuollossa. (LSL 417/2007 1. 3 §.)

Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Sen on tuettava lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan niihin riittävän varhain. (LSL 417/2007 1. 4 §.)

Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja sitä toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet. Lapsella tulisi olla mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. Lapsen tulisi saada taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus ja hänellä tulisi olla turvallinen kasvuympäristö sekä ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus. Lapsella tulisi olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa sekä tulisi ottaa huomioon hänen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen taustansa. Lastensuojelussa tulisi toimia mahdollisimman hienovaraisesti ja olisi käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. (LSL 417/2007 1. 4 §.)

Lastensuojelulaissa annettava tuki jaetaan kolmeen avainkäsitteeseen: avohuollon tukitoimiin, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon. Avohuolto tapahtuu tukemalla lasta tai hänen perhettä heidän omassa elinympäristössään. Tämä voi tapahtua esimerkiksi ohjaamalla, neuvomalla, osallistumalla lapsen ja perheen elämään, järjestämällä tukihenkilö tai – perhe tai tukemalla taloudellisesti. Lastensuojelulaissa ei taloudellisen tuen antamista ole sidottu toimeentulotuen normistoon. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 77–78.)

Sijaishuolto merkitsee lapsen huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Tätä edeltää huostaanotto, joka on konkreettinen toimi ja rajaa vanhempien huoltajuutta ja siirtää vastuun lapsen arjen järjestämisestä kunnan sosiaalilautakunnalle. Huostaanotto jatkuu kuitenkin enintään 18 ikävuoteen asti. Huostaanotto on välitila, jota seuraa jälkihuolto. Sitä edeltää huostaanoton lakkaaminen, paluu aikaisempaan perheeseen tai siirtyminen itsenäiseen asumiseen. Jälkihuollossa on kysymys avohuollon tukitoimien kohdentamisesta lapselle ja perheelle huostaanoton päätyttyä. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 77–78.)

2.2 Lastensuojelun asiakkuus

Suurin osa suomalaisista lapsista ja nuorista voi hyvin. Samanaikaisesti on jatkuvasti kasvava lasten ja nuorten joukko, jolla on yhä monimuotoisempia

ongelmia. Taustatekijät ovat moninaiset, johon sekä lapsiperheiden taloudellisen tilanteen kehityksellä että yhteiskunnallisen ilmapiirin ja palvelujen muutoksella lienee osuutensa. Lastensuojelun asiakkaiden määrä on ollut nousussa 1990-luvun alusta lähtien. Varsinkin avohuollossa olevien lasten määrä on kasvanut, mutta myös kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat lisääntyneet. Toimeentulovaikkeudet koettelevat parisuhdetta ja vanhemmuutta. Lastensuojelun tarpeella ja perheen toimeentulolla on yhteyksiä, mutta ne eivät ole suoraviivaisia. Tarve syntyy usein monien erilaisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Pienten lasten lastensuojelutarpeen taustalla on usein vanhempien päihteiden väärinkäyttöä. Lastensuojelussa näkyvät myös mielenterveysongelmat, sekä lapsen että vanhemman tai sitten molempien. Perheväkivalta on varsin yleistä lastensuojelutapauksissa. (Taskinen 2010, 7-9.)

Lastensuojelun asiakkaiksi tulleiden lasten arkea leimaavat yleisesti monenlaiset muutokset kuten perhesuhteiden ja asuinpaikan muuttuminen ja sitä kautta ystävyyssuhteiden katkeaminen. Suomessa vuonna 2005 75 % lapsiperheiden äideistä ja 90 % isistä kävivät töissä. Lastensuojelun asiakaina olevista lapsista 43 % tuli perheestä, jossa jommallakummalla tai kummallakaan vanhemmista ei ole työhistoriaa. (Heino 2013, 93–95.)

2.2.1 Asiakkuuden käynnistäminen

Lastensuojeluasiakkuus käynnistyy erilaisin tavoin. Aloite voi tulla perheen sisältä, mutta usein yhteydenottaja on viranomainen tai palveluntuottaja. (Heino 2013, 96.) Ilmoitusvelvollisuus kuuluu esimerkiksi kunnan sosiaali- ja terveydenhuollolle, lasten päivähoidolle sekä opetus-, nuoriso- ja poliisitoimelle. Muun muassa näiden terveydenhuollon ammattihenkilöiden on salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoitettava kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon tai huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät lastensuojelun tarpeen selvittämistä. (LSL 417/2007 5. 25 §.)

Lastensuojeluasia tulee vireille, kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on vastaanottanut pyynnön lastensuojelutarpeen arvioinnista. Vireille tulon jälkeen työntekijän on välittömästi arvioitava lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä yhteydenoton jälkeen työntekijän on ratkaistava, onko ryhdyttävä lastensuojelutarpeen selvittämiseen vai onko asia sellainen, ettei se johda toimenpiteisiin. Asiakkuus alkaa, kun ryhdytään kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin tai päätetään tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. Asiakkuuden alkamisesta on tehtävä merkintä lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin ja siitä on ilmoitettava sekä huoltajalle että lapselle. Selvityksen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. Selvityksen jälkeen asiakkuus joko jatkuu tai päättyy, mikäli selvitys ei anna aihetta lastensuojelutoimenpiteisiin. (LSL 417/2007 5. 26–27 §.)

Lastensuojelun asiakassuunnitelmat vastaavat asiakaslain tarkoittamia palvelu- ja hoitosuunnitelmia. Suunnitelman tarkoituksena on arvioida lapsen

ja hänen perheensä tilanne, sekä ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan. Se on suunnitelma lapsen ja hänen perheensä tarvitsemista tukitoimista ja palveluista. Suunnitelmassa tulisi myös arvioida lapsen etu ja eri toimenpidevaihtoehtojen vaikutuksia lapseen. Siitä tulisi ilmetä suunnitelman vastuuhenkilö sekä miten ja milloin palvelut ja tukitoimet ovat toteutettavissa. (Räty 2007, 181–183.)

Asiakassuunnitelma on sosiaalityön väline, johon ei ole liitettävissä varsinaista päätöksentekomenettelyä. Suunnitelmaa laadittaessa tulee pyrkiä siihen, että asiat sovitaan yhteisesti siten, että viranhaltija, lapsi ja vanhemmat voivat niihin sitoutua. Suunnitelmaan tulee kirjata myös ne eriävät näkemykset, joita mahdollisesti lapsen vanhemmilla ja lapsella on lapsen ja perheen tarvitseman tuen ja avun tarpeesta. Suunnitelman tulisi olla selkeä ja ymmärrettävä ja asetettujen tavoitteiden tulee olla riittävän konkreettisia, jotta niihin voidaan sitoutua. Asetettujen tavoitteiden tulee olla toteuttamiskelpoisia ja mahdollisia saavuttaa. Toimenpideosuuteen tulee kirjata, mikä on lapsen ja hänen huoltajiensa rooli ja vastuu tavoitteiden toteutumisessa ja mikä on sosiaalityöntekijän osuus sovittujen toimenpiteiden toteutumisessa. Lastensuojelun asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. (Räty 2007, 183–185.)

2.2.2 Lapsi osallistuvana asiakkaana lastensuojelussa

Sosiaalialan tutkimuksessa ja käytännön työssä on 1990-luvulta alkaen alettu pohtia lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua entistä enemmän heitä koskevaan lastensuojelutyöhön. On kritisoitu lastensuojelutyötä, jossa valta on pääosin aikuisilla. (Räty 2007, 181.)

Lasten oikeudesta osallisuuteen on säädetty laissa sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määritetään muun muassa lapsikansalaisuuden yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien ja aikuisten vallankäytön suhdetta. Sopimus velvoittaa julkisen vallan käyttäjät takaamaan lapsille mielipiteen mahdollisuuden ilmaisemisen kaikissa heitä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lasten osallistumisessa tärkeimpänä asiana on aikuisten kanssa tapahtuva vuorovaikutus. Osallisuuden vahvistamisessa tärkeää on nähdä lapsi yksilönä hänen omista lähtökohdistaan käsin. Lapsen pitäisi tulla kuulluksi myös silloin, kun lapsen kertoma tieto on ristiriidassa aikuisten tiedon kanssa. (Räty 2007, 181–185.)

Lapsen osallisuus tarkoittaa lapsen vahvaa asemaa tiedon tuottajana ja vastaanottajana. Lasten osallisuus tulisi ottaa huomioon ehkäisevästä lastensuojelusta jälkihuoltoon saakka, jotta lapset voisivat osallistua lastensuojelun toimintaan ja sen kehittämiseen. (Räty 2007, 185.)

Lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten käsitykseen lapsesta vaikuttavat sosiaalialan ammattikuntien sisäistämä tieto, kokemus ja työtavat, jotka voivat olla eri tilanteissa ja työtehtävissä hyvinkin erilaisia. Lastensuojelun ammattilaiset ovat halunneet oppia lasten huomioimista ja kehittää työvälineitä lasten kanssa työskentelyyn. Tärkeää sosiaalityön toiminnassa

on työntekijöiden mahdollisuus ja kyky kohdata asiakas. Tullessaan ammatillaisen luo lapsi ja nuori odottaa tapaavansa läsnä olevan aikuisen, jonka kanssa voi luottamuksellisesti tehdä yhteistyötä. Luottamuksen lisäksi tärkeää on asiakkaan kunnioittaminen, johon sisältyy yksilön erityisyyden ymmärtäminen. On tärkeää, että lapselle ja nuorelle syntyy kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. (Hotari ym. 2013, 157–161.)

Oman kokemuksemme perusteella lapsen osallisuus lastensuojelun asiakkaana toteutuu ammatillisen tukihenkilötoiminnan kohdalla ainakin useimmiten. Lastensuojeluasiakkuuden käynnistämisessä tai sen jatkumisesta neuvotellaan sosiaalityöntekijän luona. Tapaamisessa ovat läsnä sosiaalityöntekijä, lapsi tai nuori, huoltajat sekä tukihenkilö. Ammatillinen tukihenkilötoiminta perustuu vapaaehtoisuuteen sekä huoltajan että lapsen taholta. Eräissä tapauksissa huoltaja on esimerkiksi ensin kieltäytynyt tukitoimesta, mutta lapsen ilmaistua halukkuutensa aloittaa toiminta tai jatkaa sitä, huoltaja on suostunut siihen omasta vastahakoisuudestaan huolimatta.

2.3 Avohuollon tukitoimet

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä valtakunnallisen tilaston mukaan kaksinkertaistui vuosina 1996–2006. Tuolloin avohuollon asiakkaana olevien lasten ja nuorten määrä kasvoi 30 000:sta 60 000:een. Vuonna 2006 avohuollon asiakkaana oli 59 069 lasta ja nuorta, näistä uusien asiakkaiden osuus oli noin 30 prosenttia. (Heino 2008, 10.) Vuonna 2013 lastensuojelun avohuollossa asiakkaina oli 88 795 lasta ja nuorta, joista uusien asiakkaiden osuus oli 43.3 % (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2013.)

Lastensuojelussa noudatetaan lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta. Tämä tarkoittaa, että lapsen vaikeuksia tulee ensisijaisesti pyrkiä korjaamaan avohuollon keinoin lapsen asuessa kotona. (Taskinen 2010, 69.)

Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää lapsen myönteistä kehitystä, tukea vanhemmuutta ja vanhempien kasvatuskyyä. Avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä, jos kasvuolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää vain vapaaehtoisesti eli vanhempien (huoltajien) ja lapsen suostumuksella. Asiakassuunnitelma tehdään yhteistyössä lapsen ja vanhempien tai huoltajien kanssa. Tukitoimien toteutuksesta vastaa sosiaalityöntekijä. (Taskinen 2010, 69–71.)

Avohuollon tukitoimet vaihtelevat suuresti lapsen ja perheen ongelmien mukaan kuten myös kunnan palveluiden ja resurssien mukaan. Perheiden kanssa on usein tarpeen etsiä ja kokeilla sopivia keinoja eri vaihtoehtoista. (Taskinen 2010, 71.)

Avohuollon tukitoimien järjestämisessä myös järjestöjen, seurojen ja uskonnollisten yhteisöjen panos on arvokasta. Ne järjestävät muun muassa kasvatuksen kursseja vanhemmille, kouluttavat tukihenkilöitä ja tukiper-

heitä, järjestävät leirejä ja muuta virkistystoimintaa ja kokoavat vertaisryhmiä erilaisten teemojen ympärille. Monien on helpompi osallistua vapaa-muotoisiin tilaisuuksiin kuin sosiaalitoimen viralliseen toimintaan. Näin järjestöt, seurat ja uskolliset yhteisöt täydentävät kunnan omia toimintoja. (Taskinen 2010, 71.)

Jos lastensuojelun tarve oleellisesti johtuu riittämättömästä toimeentulosta, puutteellisista asumisolosta tai asunnon puuttumisesta, on kunnan järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet. Avohuollon tukitoimena voidaan lapselle myöntää myös taloudellista tukea koulunkäyntiin, ammatin ja asunnon hankintaan, työhön sijoittumiseen, harrastuksiin, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämiseen. (Taskinen 2010, 70.)

Lastensuojelulaki edellyttää, että kunnalla on käytettävissä palveluna ainakin lasten päivähoito, lapsiperheiden kotipalvelu, tuki lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, tukihenkilö tai -perhe, lapsen hoitopalvelut ja terapia, perhetyö, koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshoidon, vertaisryhmätoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta. Lisäksi kunnan tulee tukea lasta koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisestä. (Taskinen 2010, 71–72.)

3 LASTENSUOJELUN PALVELUJÄRJESTELMÄ

Tässä luvussa tarkastellaan lastensuojelun palvelujärjestelmää. Tukihenkilötoiminta on yksi palvelujärjestelmän kautta tarjottu avohuollon tukitoimi. Laki määrittelee avohuollon tukitoimet, mutta palvelujärjestelmät saattavat olla hyvinkin erilaisia kunnasta riippuen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yleinen suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriölle. Ministeriön toimialaan kuuluvat muun muassa terveyden ja sosiaalisten ongelmien ehkäisy, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä toimeentuloturva. Sosiaali- ja terveysministeriön työjärjestyksen mukaan lastensuojelu kuuluu ministeriön perhe- ja sosiaaliosastolle. (Puonti ym. 2004, 21.)

Julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksista turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävien osuus kuntien nettomenoista on noin puolet, eli terveyspalvelujen järjestäminen on yksi tärkeimmistä kunnan tehtävistä. Kuntatasolla sosiaali- ja terveydenhuollon yleisistä toimintalinjoista ja järjestämisestä päättää kunnanvaltuusto. Kuntien hallintomallit vaihtelevat ja tällä hetkellä yli puolet kunnista kuuluu kansanterveystyön kuntayhtymään. Näissä kunnissa sosiaalihuollosta vastaa sosiaalilautakunta. (Puonti ym. 2004, 21–29.)

Lastensuojelu on kokonaisvaltaista. Siihen kuuluu lasten materiaalisista perustarpeista huolehtiminen eli taloudellinen perusta. Siihen kuuluvat myös rakkauden ja identiteetin tarpeisiin vastaaminen, kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. (Heino 2008, 17.)

Lastensuojelutyö perustuu inhimillisiin kohtaamisiin ja yhteyksien rakentamiseen. Palvelujen vaikuttavuus kiinnittyy määrällisen riittävyyden ohella vahvasti laadullisiin tekijöihin. Lastensuojeluun kokonaisuudessaan vaikuttavat pätevien ja kokeneiden lähityöntekijöiden riittävyys, saatavuus ja osaaminen. Työ on kaikilla tasoilla suhdeperustaista, ja se paikantuu erilaisiin suhteisiin, kuten lapsen ja vanhempien suhteeseen, vanhempien keskinäisiin suhteisiin, ammattikasvattajien suhteisiin lapseen ja vanhempiin, ammattikasvattajien keskinäisiin suhteisiin sekä palveluja hallinnoivien ja järjestävien työntekijöiden ja luottamushenkilöiden sisäisiin ja keskinäisiin suhteisiin. (Heino 2008, 17.)

Palvelujärjestelmä ei muodosta seuduittain yhtä samanlaista kokonaisuutta, ei määrällisesti, rakenteellisesti eikä laadullisesti. Avo- ja sijaishuollon sekä perus- että erityistason lasten, nuorten ja perheiden palvelujen tarve, saatavuus ja sisällöt vaihtelevat paljonkin alueittain ja kunnittain. Sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvat vaihtelevat käytännössä paljon. Palvelujen järjestelyt ja tiimityön rakenteet muodostavat oman toimintatapansa, paikallisesti luodun käsitteistön ja kirjon. (Heino 2008, 18.)

Lasten hyvinvointia tukevat peruspalvelut muodostavat tärkeän ehkäisevän lastensuojelun toimintakokonaisuuden. Näiden lisäksi lastensuojelussa on kysymys erityispalvelujen toimivuudesta ja koordinoinnista. Lapsen hoito ja kuntoutus saattavat edellyttää erityispalveluiden yhteistyötä yli hallintorajojen. Yleisellä tasolla lastensuojelun palvelujärjestelmä muodostuu erilaisista palveluista ja moninaisesta yhteistyöstä niiden välillä. Lastensuojelulle on ominaista sen erityinen yhteistyöluonne, yhteyksien rakentaminen ihmisten mutta myös ammatillisten yksiköiden välille. Voisi olla selkeyttävää puhua ydinpalveluista ja ydintoiminnoista. Ne koostuvat lapsi- ja perhekohtaisesta työprosessista, jossa sovitaan yhteen lapsen etuun ja tarpeeseen vastaavaa kokonaisuutta, yhteistyössä jatkuvasti tilannetta seuraten, selvittäen ja arvioiden. Sosiaalityö kytkee asiakaskohtaisen kokonaisuuden ja vastaa asioiden etenemisestä. (Heino 2008, 19.)

Jos kotiin viety apukaan ei turvaa lapsen kehitystä, on lapsen arki järjestettävä muualla kuin lapsen kotona. Huostaanotto ei välttämättä ole pakollinen, vaan apu voidaan järjestää avohuollon tukitoimena tai kiireellisenä sijoituksena. Lastensuojelun erityispalvelut koostuvat kriisityön ja päivystyspalvelujen sekä perhehoidon, perhekuntoutuksen ja laitoshuollon eri muodoista. Erityisin ydintehtävä on turvata lapsen etu lapsen huostaanoton kautta. Jokainen lapsi tarvitsee rakastavan ihmissuhteen ja asumisyhteisön, jossa yhdistyvät huolenpito, oppiminen, kuntoutuminen, hoito, eheytyminen ja kasvu aikuisuuteen. (Heino 2008, 19.)

4 SOSIAALINEN TUKI

Tukihenkilötoiminnan yksi tärkeimmistä auttamisen muodoista on olla lapselle läsnä oleva aikuinen. Tukihenkilön antama sosiaalinen tuki lapselle on siis tärkeää. Tässä luvussa avataan sosiaalisen tuen käsitettä lasten ja nuorten näkökulmasta. Sosiaalinen tuki voidaan jakaa lähiyhteisön ja ammattilaisen antamaan sosiaaliseen tukeen.

Sosiaalisen tuen käsitettä voi määritellä monella eri tavalla, mutta yleisimmin se määritellään ihmisten väliseksi vuorovaikutukseksi, jossa he voivat kokea luottamusta ja arvostusta ja tuntea olevansa rakastettuja. Sosiaalisessa tuessa tuen antaja pyrkii tietoisesti auttamaan tuen saajaa. Sosiaalinen tuki on käsitteenä positiivinen, mutta se voidaan nähdä myös resurssina, jonka tuottavat muut ihmiset. Näin ollen, jos tuki on heikkolaatuista ja väärin mitoitettua, sillä voi olla myös negatiivisia vaikutuksia. Sosiaalisen tuen vaikuttavuus riippuu monista eri asioista kuten siitä, kuka on avun tarvitsija ja millainen on hänen ongelmansa, ja siitä, millainen on auttaja ja millaista apua hän antaa. Kaikista oleellisinta on kuitenkin tuen ajoitus, sillä oikea ajoitus on tuen vaikuttavuuden ja tehokkuuden edellytys. (Mäenpää 2008, 10–12.)

Tukihenkilötoiminnan yksi merkityksellisimmistä tavoitteista on olla lapselle läsnä oleva aikuinen, kuuntelija ja tukija. Tämän vuoksi tukihenkilön lapselle antama sosiaalinen tuki on tärkeää. Sosiaalinen tuki voi olla luonteeltaan aineellista, tiedollista, taidollista, henkistä tai emotionaalista. (Tuomikanta 2009, 23.)

4.1 Lähiverkoston antama tuki

Jokainen lapsi tarvitsee yhteisön, jossa hänen läsnäolonsa huomataan, jossa hänen panoksensa on tärkeä ja jossa ystävyssuhteet vahvistuvat. Terve, turvallinen elämä alkaa perheestä. Hyvä perhe edistää lapsen tervettä kasvua. Lapsi tarvitsee verkoston, johon hän voi luottaa: perheen, joka auttaa ja lohduttaa, iloitsee ja luo rajoja. Tärkeää olisi, että lapsella olisi edes yksi aikuinen, joka on läheinen, turvallinen ja pysyvä. Lapsi tarvitsee kokemuksen ymmärrettävästä pienyhteisöstä. Fyysinen läheisyys on suorassa yhteydessä lapsen itsetuntoon. (Cacciatore 2010, 11.)

Perheen vuorovaikutus on arjen jakamista ja erilaisten tunteiden kokemista: iloa, yhteenottoja, pettymistä, onnistumisen tunteita. Kotona pitäisi kuitenkin olla enimmäkseen mukava olla. Kotona olevan aikuisen tulisi olla mallina lapselle ja arvostaa itseään ja lasta. Perhe on tiimi, jossa puhalletaan yhteen hiileen. (Cacciatore 2010, 11–15.) Lapsi kehittyy tasapainoiseksi perheessä, jossa vanhemmat kuuntelevat ja ymmärtävät lapsen ongelmia ja osoittavat välittävänsä lapsesta sellaisena kuin hän on. Tärkeää on myös, että lapsen tekemisiä pidetään tärkeinä. (Tuomikanta 2009, 25.)

Vanhempien kasvatustyyli vaikuttaa siihen, miten sosiaalista tukea perheessä annetaan ja miten lapsi tai nuori kokee tukea saavansa. Autoritaarinen vanhempi osoittaa rakkautta ja hellyyttä, mutta edellyttää lapselta ikätasoa vastaavaa käytöstä ja perheessä on pysyvä kurinpitäjärjestelmä, jota noudatetaan. Näin vanhemmat kunnioittavat nuoren psykologista itsemääräämisoikeutta. Auktoritatiivinen vanhempi korostaa tunteiden näyttämisen sijaan vaatimusten toteuttamista, jolloin nuoren psykologinen autonomia rajoittuu. Salliva vanhempi osoittaa rakkautta, mutta vain vähän vaatimuksia. Kielteisessä vanhemmuudessa nuorelle ei aseteta vaatimuksia, eikä hän saa kokea rakkautta. Tällaisessa mallissa lapsen ongelmakäyttäytymisen riski on suurin. (Tuomikanta 2009, 25.)

Sisarukset voivat olla lapselle suuri voimavara, samoin myös isovanhemmat. Sisarukset voivat toimia roolimalleina ja esimerkkinä ja isovanhempien huolenpito ja heidän kanssaan käydyt keskustelut ovat lapselle ja nuorelle tärkeitä. (Kiviniemi 2009, 116.) Oleellinen tekijä ihmissuhteissa on vastavuoroisuus ja lapsen sitä kautta saama kokemus omasta merkityksellisyydestään. Läheisten tuki on vapaaehtoista ja vastavuoroista kokemusten vaihtoa ja antaa lapselle kokemuksen siitä, ettei hän ole yksin ongelmiansa kanssa. (Lämsä & Kiviniemi 2009, 226–227.)

Jos perhe ei tarjoa lapselle turvallista pienyhteisöä, se voi löytyä kouluryhmästä tai kaveripiiristä. Joskus se voi löytyä myös epäsuotuisasta ryhmästä. Jos perhe ei pysty tarjoamaan lapselle riittävän hyvää kasvuympäristöä, yhteiskunnan on havaittava tilanne ja puututtava asiaan nopeasti ennaltaehkäistäkseen suurten ongelmien syntymistä. Perheen merkitys sosiaalisen tuen lähteenä on suuri, mutta jokaisen ihmisen elämään vaikuttavat myös muut tekijät. Ihmisen elämänhallintaa tukevat neljä tukipylvästä: minä itse, yhteisöllisyys, ystävyys ja perhe. (Cacciatore 2010, 13–15.)

Läheiset ystävyys-suhteet antavat lapselle ja nuorelle tunteen yhteenkuuluvuudesta, tasa-arvoisuudesta, rehellisyydestä ja luottamuksesta. Ystävyys-suhteet tarjoavat sosiaalisen verkoston, jossa voi tehdä sosiaalisia vertailuja, kokea ryhmään kuulumista, saada virikkeitä ja ajanvietettä ja opetella sosiaalisia taitoja. Alle kouluikäisten ystävyys-suhteissa korostuu leikkien merkitys, keskilapsuudessa ystävyys-suhteet opettavat lapselle käyttäytymisen normeja ja nuoruusiässä korostuu läheisyys, salaisuuksien jakaminen ja itsensä tutkiskelu yhdessä ystävän kanssa. Yksikin läheinen ystävä voi riittää turvaamaan lapsen ja nuoren myönteistä kehitystä. (Ritokoski 2010, 61; Tuomikanta 2009, 26.)

Ystävyyslaatu on merkityksellisempää kuin ystävien määrä. Ystävät myös suosivat usein toistensa käyttäytymismalleja ja ystäväpiirillä onkin voimakas merkitys lapsen ja nuoren suhtautumiseen muun muassa tupakointiin, alkoholiin ja muihin päihteisiin. Ystävien puute taas saattaa vaikuttaa lapsen tunne-elämässä esiintyvien ongelmien syntymiseen kuten masennukseen, yksinäisyyden ja huonommuuden tunteeseen sekä huonoon itsetuntoon. (Tuomikanta 2009, 26–27.)

4.2 Ammatilaisen antama tuki

Aina läheisten tuki ei riitä tai se ei ole riittävää. Vanhempien voimavarat ja mahdollisuudet lapsen ja nuoren tukemiseen voivat joutua koetukselle esimerkiksi erilaisten elämäntilanteiden muutosten ja paineiden vuoksi. Nyky-yhteiskunnassa perheillä ei ole aina sosiaalista tukiverkostoa. Nuori ei myöskään aina voi tai halua puhua asioistaan vanhemmilleen tai läheisilleen tai ottaa apua heiltä vastaan. Tällöin vanhemmuuden tueksi ja vanhempien rinnalle tarvitaan erilaisia tukitoimia. (Lämsä & Kiviniemi 2009, 228.)

Auttamistyön ammatilaiset voivat toimia parhaimmillaan sosiaalisina vanhempina ja he voivat täydentää vanhemmuutta tukemalla sekä perhettä että nuorta. Ammatilaiset voivat olla apuna myös vanhemmille auttamalla heitä

tiedostamaan läsnäolon ja kiinnostuksen merkityksen. Vanhempien ja ammattilaisten antama tuki ovat toisiaan täydentäviä. Parhaat edellytykset lapsen ja nuoren terveille kehitykselle luodaan eri tahojen yhteistyöllä, jossa vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsesta, mutta jossa tunnustetaan se, että vanhemmat eivät yksin selviä kasvatustehtävästä. (Tuomikanta 2009, 28.) Ammatillisen avun lisäksi apua voi saada erilaisilta vapaaehtoistyön toimijoilta kuten järjestöiltä ja seuroilta.

Yhteistyön aloittaminen ei ole aina helppoa, sillä eri toimijoiden näkemykset asioista ja ongelmista voivat olla erilaisia. Vanhemmat voivat kokea ammattilaisten yhteydenotot syyllistäviksi. Asioita onkin syytä lähestyä tavoitteen näkökulmasta eli siitä, mihin halutaan vaikuttaa ja mitä halutaan tavoitella. Tällöin ilmapiiri on otollisempi yhteistyölle. (Lämsä & Kiviniemi 2009, 230–231.)

Hyvästä ja tiiviistä sosiaalisesta verkostosta nuori saa tukea erityisesti silloin, kun epäily omasta riittämättömyydestä ja huonomuudesta valtaa ajatukset. Kasvussa ja kehityksessään lapsi ja nuori tarvitsee luotettavan ja arvostavan aikuisen. Yhteistyön perustana on kannustavan vuorovaikutussuhteen luominen, luottamuksellisen suhteen ja toimivan yhteyden rakentaminen lapseen. Toimiva vuorovaikutus koostuu ammatillisuudesta, ihmillisyydestä ja aitoudesta. Aito keskustelu ja vuorovaikutus vaatii aikuiselta kykyä kuunnella. Lapsen mielipiteitä kuunnellaan ja niitä arvostetaan, vaikka ne eroaisivatkin omista. (Tuomikanta 2009, 28–30.)

Ammatillinen tukihenkilötoiminta on vanhempien apuna toimimista lapsen ja nuoren kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Tukihenkilötoiminta voi olla myös vapaaehtoistyön muoto, jolloin tukihenkilö ei välttämättä ole sosiaalialan ammattihenkilö. Tukihenkilötoiminnan avulla pyritään tarjoamaan lapselle ja nuorelle heidän tarvitsemansa aikuisen tuki ja huomio ja sitä kautta mahdollisuus tasapainoiseen kehitykseen. (Tuomikanta 2009, 30.)

5 TUKIHENKILÖTOIMINTA

Lähtökohtana tukemisessa on, että tukihenkilö antaa lapselle aikaa ja läsnäoloa. Tutkimuksissa on tullut esille, että lapset kaipaavat aikuisilta ennen kaikkea kiireetöntä yhdessäoloa ja lastensuojelun asiakkaille on tyypillistä, että heidän elämässään on liian vähän tukevia aikuisia. Vanhemmilla ei syystä tai toisesta ole riittävästi aikaa tai voimavaroja lapsen huomioimiseen. Tukisuhteessa tuettava lapsi saa tukihenkilön jakamattoman huomion. Tukihenkilö on aikuinen, joka on vain lasta varten, joku joka huomaa, näkee ja kuulee hänet. Tukihenkilö tukee lasta parhaiten keskittymällä läsnäoloon lapsen kanssa. Tuen sisältö vaihtelee lapsen tarpeiden ja tukihenkilön ominaisuuksien mukaan. (Korhonen 2012, 39–40.)

Tukihenkilö toimii tehtävässään omana itsenään. Tuen moninaista sisältöä voidaan tarkastella erilaisten roolien kautta. Tukihenkilö voi olla kuuntelija, opastaja, lohduttaja, auttaja, kannustaja tai esimerkiksi sylissä pitäjä. Erilaiset roolit voivat konkretisoida sitä, miten monella tapaa lasta voi tukea. Mitä enemmän rooleja tukihenkilöllä on käytössä, sitä joustavampi hän on. Roolit kehittyvät ja muuntuvat vuorovaikutuksessa lapseen ja ne korostuvat eri

vaiheissa eri tavalla. Tyypillisimpiä tukihenkilön rooleja ovat rakkauden antaja, kuuntelija, yhdessä toimija, kannustaja, elämän opettaja, rajojen asettaja ja keskustelukumppani. (Korhonen 2012, 40–45.)

Rakkauden antaja. Jokaisen lapsen syvin tarve on tulla hyväksytyksi ja rakastetuksi ehdoitta, sellaisena kuin on. Hyvä itsetunto on tärkeimpiä asioita. Tukihenkilö voi osoittaa hyväksyntää ja välittämistä, olla kiinnostunut lapsesta ja hänen elämään kuuluvista asioista. Vaikka lapsi käyttäytyisi ei-toivotulla tavalla ja tukihenkilö ei hyväksyisi lapsen käyttäytymistä, hänen tehtävänsä on hyväksyä ja osoittaa ymmärtävänsä lapsen tunteet. Lapsella on lupa olla vihainen, ahdistunut tai peloissaan. Hyväksymisen osoittamiseen ei välttämättä tarvita sanoja, hyväksyvä katse ja lämmin läsnäolo voi riittää. (Korhonen 2012, 40–41.)

Kuuntelija. Jokainen lapsi tarvitsee edes yhden aikuisen, jolla on aikaa olla läsnä ja kuunnella. Joskus tukihenkilö voi olla se ainut aikuinen, jolle lapsi kertoo mieltään askarruttavista asioista. Huolen kertominen helpottaa oloa. Tukihenkilön tulee osoittaa arvostusta lasta kohtaan olemalla kiinnostunut kaikesta, mistä lapsi haluaa puhua. Hänen tulee kunnioittaa lapsen omia rajoja, lapsi puhuu kun on siihen valmis. Lasta ei voi pakottaa puhumaan, mutta tukihenkilö voi tarjota siihen mahdollisuuden olemalla avoimesti kiinnostunut. (Korhonen 2012, 41.)

Yhdessä toimija. Useimmat tuettavat ovat liikkuvaisia ja toiminnallisia koululaisia. Yhdessä puuhailu ja tekeminen ovat luonnollisia tapoja viettää aikaa tuettavan kanssa. Tekemisessä ei ole kyse viihdyttämisestä vaan arkisesta yhdessäolosta. Se voi olla esimerkiksi ulkoilua, kotona olemista, elokuvissa tai konsertissa käyntiä. Tukihenkilö voi auttaa koulutehtävissä tai harrastaa liikuntaa. Tavoitteena on, että yhdessä tekeminen on molemmista mukavaa. Aktiivinen tekeminen ei kuitenkaan ole itsetarkoitus. Tärkeää on, että tukisuhteessa on mahdollisuus kiirettömään yhdessäoloon ja keskusteluun. (Korhonen 2012, 42–43.)

Kannustaja. Yksi parhaimmista keinoista tukea lapsen tervettä kasvua ja itsetuntoa on hänen kannustamisensa ja positiivisen palautteen antaminen. Useilla tuettavilla on kielteinen kuva itsestään. He eivät arvosta itseään ja uskovat, etteivät osaa tai pysty. Lapsi tarvitsee myös ihailua ja kehumista, ja tukihenkilö voi tukea lasta pienissäkin onnistumisissa ja yhdessä huomioida lapsen vahvuuksia ja taitoja. Tukihenkilö voi olla lapselle myös valmentajan kaltainen vahvistaja ja kannustaja. Se joka rohkaisee lasta luottamaan itseensä, yrittämään ja kokeilemaan. Lapsen on helpompi uskoa itseensä, kun aikuinen osoittaa luottamusta hänen kykyihinsä. (Korhonen 2012, 43–44.)

Elämän opettaja. Tukihenkilö tuo suhteeseen omat arvonsa, näkemyksensä ja mielipiteensä. Hän viestii oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Tukihenkilö voi opastaa ja ohjata lasta erilaisissa tilanteissa, esimerkiksi riidan selvittämisessä kaverin kanssa. Tukihenkilö on lapselle myös aikuisen malli, jonka käyttäytymistä ja tapoja lapsi havainnoi. Tukihenkilön arvot,

tavat ja asenteet välittyvät lapselle arkisen yhdessäolon kautta. Mallina olemissa haaste on käyttäytyä itse niin kuin ohjaa lasta käyttäytymään. Muuten lapsi saa ristiriitaisen viestin. (Korhonen 2012, 44.)

Rajojen asettaja. Lapsen on turvallista olla suhteessa, jossa on selkeät rajat. Hän tietää, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Tukihenkilö asettaa tarvittavat pelisäännöt ja pitää niistä kiinni. Hän neuvoa, ohjaa ja kieltää lasta. Rajat kertovat lapselle, että hänestä välitetään ja huolehditaan. Tukisuhteessa tarvitaan tapaamisaikoja, yhteydenpitoa ja sosiaalista käyttäytymistä. Sovittuja sääntöjä ja rajoja on hyvä välillä kerrata. (Korhonen 2012, 45.)

Keskustelukumppani. Lapsi tarvitsee aikuista keskustelukumppaniksi ja peiliksi, sekä aikuisen elämäkokemusta ja viisautta. Mitä vanhempi lapsi on, sitä tärkeämpää hänelle on mahdollisuus keskustella aikuisen kanssa. Turvallisen aikuisen kanssa voi jutella aroistakin asioista ja elämän pulmatilanteista. Monesti nuoren on helpompi jutella ulkopuolisen aikuisen kanssa kuin omien vanhempien. Usein aikuiselta vaaditaan kuitenkin aktiivista otetta, kiinnostuneisuutta ja sopivia kysymyksiä. Tärkeää on, että keskustelu on luontevaa molemmille eikä siinä ole tenttaamisen makua. Kaikki lapset tarvitsevat aikaa kertoakseen itse omat ajatuksensa. (Korhonen 2012, 45–46.)

Stakesin vuonna 2007 tekemän tutkimuksen mukaan tukihenkilön ja tukiperheen osalta näyttäisi siltä, että tukihenkilötoimintaa tarvittaisiin, mutta sitä ei ole ollut riittävästi saatavana. Toiminnassa on myös laadullinen haaste, avohuollossa kaivataan vahvoja tukiperheitä ja -henkilöitä, jotka kykenevät tukemaan lasta ja perhettä myös vaativissa tilanteissa. Eniten korostuivat perheen taloudellinen tukeminen sekä perhetyö lapsen kotiin. (Heino 2008, 11.) Sekä ammatillinen että vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta toimivat vanhempien apuna ja tukena. Tukihenkilöt täydentävät vanhemmuutta, joka ei syystä tai toisesta kykene vastaamaan lapsen tai nuoren tarpeisiin sillä hetkellä. Tukihenkilötoiminnan avulla pyritään tarjoamaan aikuisen tuki, jotta lapsella tai nuorella olisi mahdollisimman hyvä pohja tasapainoiseen kasvuun. (Tuomikanta 2011, 30.)

5.1 Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta

Vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan ihmisten vapaasta tahdosta lähtevää kansalaistoimintaa. Se kytkeytyy ihmisen arvomaailmaan, siihen mihin hän uskoo ja mitä pitää tärkeänä. Vapaaehtoisella tukihenkilötoiminnalla edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia. Se on konkreettista tukea, välittämistä ja vastuunkantoa. Toimintaa järjestävät monet sosiaali- ja terveysalan järjestöt ja kunnat. (Korhonen 2012, 7.)

Tukihenkilöiden, kuin myös muuta vapaaehtoista auttamistyötä tekevien ihmisten, työpanoksella on suuri merkitys ja sillä on oma tärkeä paikkansa yhteiskunnan auttamisjärjestelmässä. Yhteiskunnan auttamisjärjestelmä koostuu kolmesta osa-alueesta: julkisista palveluista, vapaaehtoisesta tuesta ja lähipiirin antamasta avusta. (Korhonen 2012, 7–9.)

Auttamismuotona vapaaehtoistoiminta sijoittuu osin julkisten palvelujen ja ihmisten henkilökohtaisten verkostojen välille. Vapaaehtoiset eivät kuulu tavalliseen lähipiiriin mutta eivät toisaalta ole ammattiauttajiakaan. Vapaaehtoistoiminta on kuitenkin aina jonkin taustayhteisön ohjaamaa ja organisoimaa. Vapaaehtoistyöstä ei saa palkkaa, se tapahtuu vapaa-ajalla ja on omaehtoista. Sillä ei saa, eikä voi korvata ammattiapua, mutta se tukee ja täydentää sitä. (Korhonen 2012, 7–9.)

Tukihenkilötoiminta perustuu lastensuojelulakiin ja se on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Sen tavoitteena on vaikuttaa myönteisesti lapsen elämään, edistää hänen tervettä kasvua ja kehitystä ja ennaltaehkäistä vaikeuksia. Tukihenkilön voi saada lapsi tai nuori, jolla ei jostain syystä ole elämässä riittävästi aikuisen tukea ja läsnäoloa. Tukisuhde perustuu lapsen, hänen huoltajansa, tukihenkilön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän yhteiseen sopimukseen. Yhdessä sovitaan myös suhteen tavoitteista ja sisällöstä. Tukihenkilö sitoutuu olemaan läsnä lapsen elämässä sovittu ajan ja toimimaan suunnitelman mukaisesti. Tärkeää on yhteistyö sosiaalityöntekijän, vanhempien ja muiden mahdollisten lapselle tärkeiden ihmisten kanssa. Tukihenkilönä toimiminen on haasteellista ja luovaa toimintaa, jossa tukihenkilö tukee lasta omalla tavallaan, oman elämäkokemustensa pohjalta. (Korhonen 2012, 9–10.)

Lastensuojelun tukitoimintaa ohjaavat periaatteet, joiden tavoitteena on ohjata ja rajata toimintaa niin, että se on oikeudenmukaista ja turvallista sekä tukihenkilölle että tuettavalle. Tukihenkilön on ryhdyttävä työhön vapaasta halusta ja hänellä on oikeus kieltäytyä tarjotusta tehtävästä. Vapaaehtoiselta tukihenkilöltä ei edellytetä erityistaitoja, ammatillista valmiutta ja sosiaalialan tuntemusta. Jokainen toimii omalla persoonallaan, omien kokemusien pohjalta. Tukihenkilöllä on oikeus saada perehdytys tai koulutus ennen tehtävää, eikä hän saa toiminnasta varsinaista taloudellista hyötyä. Tukihenkilön tulee sitoutua tehtäväänsä ja pitää lupauksensa. Hänellä on myös vaitiolovelvollisuus ja hänen tulee kunnioittaa jokaisen ihmisen erilaisuutta ja oikeutta omiin näkemyksiinsä. Hän tarjoaa apua ja tukea tuettavan ehdoilla eikä tee asioita tai päätöksiä tuettavan puolesta. Tukihenkilötoiminnassa kaikkien tulisi kohdata toisensa tasa-arvoisina erilaisuudesta ja erilaisista näkemyksistä huolimatta. (Korhonen 2012, 14–15.) Vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa järjestävät muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Mielenterveysseura, Suomen Punainen risti ja Pelastakaa Lapset ry. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tukihenkilö tai tukiperhe).

5.2 Ammatillinen tukihenkilötoiminta

Lastensuojelun asiakasperheille ja heidän vanhemmilleen on mahdollista hankkia ammatillinen tukihenkilö lisäämään lapsen tai nuoren elämänhallintaa ja tuomaan onnistumisen kokemuksia. Ammatillinen tukihenkilö on sosiaali-, terveys- tai kasvatusalan ammattilainen, jolla on kokemusta lasten ja nuorten kanssa työskentelystä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto. Perhepalvelut.) Anne Tuomikannan (2011) pro gradu -tutkielman tulosten mukaan ammatillisen tukihenkilötoiminnan muodon katsotaan olevan korjaavan tuen muoto, siinä missä vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta taas on ennalta-ehkäisevää tukea.

Tukihenkilötoiminnalle on määritelty eettiset periaatteet. Niitä ovat tuettavan ihmisyyden kunnioittaminen ja ihmisarvon loukkaamattomuus. Tukihenkilön tulee olla tuettavan luottamuksen arvoinen ja hänen tulee pitää tuettavan henkilökohtaiset asiat salassa ja olla aidosti kiinnostunut tuettavasta. Tukihenkilön tulee olla aikuinen, joka asettaa lapsen kanssa ollessaan tälle rajat. Tukihenkilön tulee hyväksyä läheisyys, mutta myös negatiiviset tunteet. Hänen tulee olla kärsivällinen, pitää kiinni myös omista oikeuksistaan ja pyytää tarvittaessa apua. Tukihenkilön tulee huolehtia siitä, ettei hänen toimintansa estä muita auttamasta. Hän ei saa mennä lapsen ja perheen väliin, eikä hän voi korvata puuttuvaa vanhempaa. Vanhempien lapselle tai nuorelle antama tuki on aina ensisijaisen tärkeää. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvointin laitos. Tuki-henkilötoiminnan eettiset periaatteet.)

Lapsen tai nuoren kohtaaminen on tärkeää ammattilaisen työssä. Aito kohtaaminen tarkoittaa luottamuksellisen suhteen rakentamista, jolloin nuorelle tulee tunne siitä, että aikuinen on kiinnostunut hänestä ihmisenä. Aidossa kohtaamisessa luovutaan opituista vuorosanoista ja asetetaan alttiiksi oma ihmisyyks. (Tuomikanta 2011, 30.)

Jos työntekijä esittää nuorelle sellaisia muutostoiveita, joita nuori ei koe sillä hetkellä mahdolliseksi, nuori saattaa kokea, että työntekijä ei hyväksy häntä sellaisena kuin hän on. Nuori tulisi hyväksyä sellaisena kuin hän on, ja jos hän haluaa muutosta, hänet tulisi hyväksyä muutokseen pyrkivänä henkilönä. Muuttuminen ei kuitenkaan ole hyväksynnän ehto. (Särkelä 2001, 31.)

Luottamuksessa keskeistä on, että yhdessä pyritään asiakkaan hyvään ja suhteessa ei tehdä mitään osapuolia loukkaavaa. Luottamuksellisen suhteen perusta on siinä, että voi luottaa toisen tarkoittavan hyvää ja tämä henkilö pyrkii ratkaisuihin, jotka ovat toisen edun mukaisia. Koska lastensuojelun asiakkaat ovat usein kokeneet luottamuksen pettämistä, voi olla vaikea voittaa asiakkaan luottamus. Niinpä luottamuksellisen suhteen luomiseen voi kulua pitkäkin aika. Luottamuksellisen suhteen saavuttaminen saattaa olla jo sellaisenaan emotionaalisesti korjaava kokemus. (Särkelä 2001, 31–36.)

Ammatillisella tukihenkilöllä on työhönsä liittyvä ammatillinen koulutus. Ammatillisuus antaa varmuutta ja luottamuksen kykyyn hoitaa tehtävää ja auttaa toista ihmistä. Lisäksi ammatillinen koulutus antaa välineitä vuorovaikutuksen toteutumiselle. (Tuomikanta 2011, 29–30.) Vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa asiakas ja työntekijä työstävät itselleen ja toisilleen identiteettejä. Työntekijän tyypillisiä identiteettejä ovat tukijan ja kontrolloijan roolit ja asiakasta määrittävät usein uhrina oleminen tai toimijuus. Ongelmien luonnetta ja syitä mietittäessä sosiaalityössä tehdään tulkintoja useista mahdollisuuksista ja asiantuntijuuteen kuuluu taito toimia tulkinnallisuuden kanssa. Ammatillinen työntekijä osaa reflektiivisesti jäsentää sitä, millaisia identiteettejä ja ongelmatulkintoja asiakkaan kanssa kohtaamisessa tuotetaan. Reflektiivisyyteen kuuluu myös tilanteiden etiikan ja kohtaamisissa tehtyjen valintojen ja niiden seurausten ymmärtäminen. (Juhila 2006, 254–255.)

6 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Tukihenkilötoimintaa on tutkittu jonkin verran. Aiheen tutkiminen on tullut ajankohtaisemmaksi ja herättänyt mielenkiintoa havaintojemme mukaan vasta viimeisten vuosien aikana, sillä kaikki löytämämme tutkielmat on tehty vuoden 2009 jälkeen. Lisäksi useimmat tutkimukset käsittelevät vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa. Syvemmin tarkastelemamme aiheeseen liittyvät tutkimukset ovat Pro gradu -tutkielmia sekä ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä. Ritva Rantasen ja Sanna Rantasen tutkimukset käsittelevät vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa ja Anne Tuomikannan tutkimus käsittelee asiaa sekä vapaaehtoisesta että ammatillisesta näkökulmasta.

Ritva Rantanen (2011) ammattikorkeakoulun opinnäytetyössään ja Sanna Rantanen (2010) pro gradu -tutkielmassaan ovat haastatelleet lapsia ja nuoria tuodakseen esille heidän kokemuksiaan vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta. Sanna Rantasen (2010) tutkimuksen tavoitteena on kehittää tutkimuksen pohjalta tukihenkilötoimintaa. Hänen tutkimustuloksissaan todetaan, että kaikki haastateltavat nuoret olivat mielestään hyötynneet tukihenkilöstä ja kokivat tukihenkilön ystävänä tai turvallisena aikuisena, vaikka aluksi osa nuorista suhtautui hieman negatiivisesti tukihenkilöön kokien tämän sosiaalityöntekijän kontrollointina.

Ritva Rantasen (2011) tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten lapsen oma osallisuus toteutuu lasta koskevissa asioissa. Myös tämän tutkimuksen mukaan haastateltavat lapset kokivat tukihenkilöt itsellensä tärkeiksi. Tukihenkilö on turvallinen aikuinen, jolla on aikaa yhdessä olemiselle. Lapset kokivat tärkeiksi sen, että tukihenkilö ymmärtää lapsia paremmin kuin omat kaverit. Lapset eivät asettaneet tukihenkilölle suuria odotuksia, vaan heille riitti, että joku kuuntelee ja on läsnä. Johtopäätöksenä Ritva Rantanen (2011) toteaa, että tukihenkilötoiminta tukee lasten osallisuutta yhteiskunnassa ja sitä kautta ehkäisee syrjäytymistä.

Anne Tuomikanta (2011) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut aihetta sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tuomikannan tutkielmassa tukihenkilötoiminta pitää sisällään sekä vapaaehtoisen että ammatillisen tukihenkilötoiminnan. Omassa tutkimuksessamme keskitymme ammatilliseen tukihenkilötoimintaan. Tuomikanta toteaa tutkimustulostensa perusteella, että vapaaehtoinen ja ammatillinen tukihenkilötoiminta ovat kaksi eri tukitoimea saman nimikkeen alla. Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta katsotaan olevan ennaltaehkäisevää tukea, kun taas ammatillinen tukihenkilötoiminta on korjaavan tuen muoto. Tuomikannan mukaan tukihenkilötoiminta on pääsääntöisesti pidetty ja tuloksellinen tukimuoto, johon asiakkaat sitoutuivat. Ongelmana Tuomikannan mukaan on vapaaehtoisten tukihenkilöiden puute, jolloin ammatillisia tukihenkilöitä palkataan paikkaamaan tätä vajetta.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen tekoon liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka tulee ottaa huomioon. Tiedon hankintaan ja julkistamiseen liittyvät periaatteet ovat yleisesti hyväksyttyjä. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että siinä noudatetaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään eettiseen käytäntöön kuuluu, että tutkijat noudattavat rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa. Tutkijat soveltavat kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. He ottavat huomioon muiden tutkijoiden työt ja antavat heidän saavutuksilleen kuuluvan arvon. Tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla. Tutkijoiden asema, oikeudet ja aineiston säilyttämistä koskevat kysymykset on määritelty ennen tutkimuksen aloittamista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1996, 23–24.) Näihin kriteereihin perustuen kävimme läpi aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia, joista olemme maininneet erikseen ot-sikoidussa osiossa.

Valitsimme aiheeksi ammatillisen tukihenkilötoiminnan, koska aihe on ajankohtainen ja kiinnostava. Lisäksi toinen tutkimuksen tekijöistä työskentelee ammatillisena tukihenkilönä. Aiheen käsittely sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta motivoi osittain oman työn tekemisen kautta, mutta myös siksi, että aihetta on vain vähän käsitelty tästä näkökulmasta. Tarkoitus on myös tuoda uusia kehittämisajatuksia tukihenkilötoimintaa tuottaville yksiköille.

Kohteen tai ongelman valinnassa kysytään, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Valitaanko aihe, joka on helposti toteutettavissa, valitaanko muodikas aihe ja miten ylipäänsä tulisi ottaa huomioon aiheen yhteiskunnallinen merkittävyys. Tieteellistä käytäntöä voidaan loukata monin tavoin. Erityisesti tiedonhankintatavat ja koejärjestelyt aiheuttavat eettisiä ongelmia. Lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen. Epärehellisyyttä on vältettävä tutkimustyön kaikissa vaiheissa. Toisten tekstiä ei saa plagioida. Ei tule plagioida edes itseään, omia tutkimuksiaan. Tuloksia ei yleistetä kritiikittömästi. Niitä ei saa sepittää eikä kaunistella. Raportointi ei saa olla harhaanjohtavaa tai puutteellista. Toisten tutkijoiden osuutta ei saa vähätellä, eikä tutkimukseen myönnettyjä määrärahoja saa käyttää väärin tarkoituksiin. (Hirsjärvi ym. 1996, 25–27.)

Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen tutkimus on eri vaiheineen luova prosessi. Siihen kuuluu perehtyminen aiheeseen, suunnitelman laadinta, sen toteutus sekä tutkimusselosteen laadinta. Tutkimuksen vaiheet voidaan jakaa viiteen askeleeseen. Valitaan aihe, kerätään tieto, arvioidaan materiaali, järjestetään ideat, tulokset tai muistiinpanot ja lopuksi kirjoitetaan artikkeli, esitelmä tai tutkielma. Aiheeseen perehtymiseen kuuluu tehtäväalueen valinta ja siihen liittyvien aiempien tutkimuksien ja teoreettisten selvitysten tutustuminen sekä käsitteiden valinta ja niiden selkiyttäminen. Tutkimus-

suunnitelmaan sisältyvät tutkimusongelmien täsmentäminen, tutkimusmenetelmän valinta, aineiston keruu-, käsittely ja raportointisuunnitelmat. Siihen sisältyvät myös työohjelma, aikataulu, rahoitus ja palautteet. Tutkimussuunnitelman toteutukseen sisältyvät tutkimusaineiston keruu sekä aineiston analysointi ja tulkinta. Näistä koostuu tutkimuksen raportointi. (Hirsjärvi ym. 1996, 63–65.)

Tutkimussuunnitelmaa miettiessämme otimme ensin yhteyttä kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin ja tiedustelimme heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Myönteisen vastauksen saatuaamme lähdimme laajentamaan tutkimussuunnitelmaa ja hakemaan sille virallista lupaa. Tutkimustamme varten hankimme tutkimamme kunnan sosiaalitoimelta tutkimusluvan työntekijöiden osallistumiseen ja tutkimuksen tekemiseen. Lupa myönnettiin, kun se oli käsitelty kunnan perusturvan johtoryhmän kokouksessa. Luvan tutkimukselle myönsi kunnan terveys- ja sosiaalijohtaja.

7.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksella on aina jokin tarkoitus tai tehtävä. Tarkoitus ohjaa kun valitaan, mikä on sopivin tutkimusstrateginen valinta. Tarkoitusta luonnehditaan yleensä neljän piirteen perusteella. Tutkimus voi olla kartoittava, selittävä, kuvaileva tai ennustava. Tutkimukseen voi sisältyä useampia tarkoituksia ja tarkoitus voi muuttua tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 1996, 137.)

Kartoittavan tutkimuksen tarkoitus on katsoa, mitä tapahtuu, etsiä uusia näkökulmia, löytää uusia ilmiöitä tai kehittää hypoteeseja. Kartoittavassa tutkimuksessa strategiana on tavallisimmin kvalitatiivinen tutkimus. Usein se voi olla myös kenttätutkimus tai tapaustutkimus. (Hirsjärvi ym. 1996, 137–139.)

Selittävän tutkimuksen tarkoituksena on etsiä selitystä tilanteelle tai ongelmalle, tavallisimmin kausaalisten suhteiden muodossa. Se voi myös tunnistaa todennäköisiä syyseurausketjuja. Selittävässä tutkimuksessa strategiana voi olla kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen tutkimus. Se voi olla myös kenttätutkimus tai historiallinen metodi. (Hirsjärvi ym. 1996, 137–139.)

Kuvailevan tutkimuksen tarkoituksena on esittää tarkkoja kuvauksia henkilöistä, tapahtumista tai tilanteista. Se voi myös dokumentoida ilmiöistä keskeisiä, kiinnostavia piirteitä. Kuvailevassa tutkimuksessa strategiana voi olla kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen tutkimus. Se voi olla myös kenttätutkimus tai survey-tutkimus. (Hirsjärvi ym. 1996, 137–139.)

Ennustavan tutkimuksen tarkoituksena on ennustaa tapahtumia tai ihmisten toimintoja, jotka ovat seurauksena ilmiöstä. Ennustavassa tutkimuksessa strategiana on eksperimentaalinen strategia. (Hirsjärvi ym. 1996, 137–139.) Tässä opinnäytetyössä strategiana on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus.

Tutkimustehtävänä tässä tutkimuksessa on selvittää erään kunnan sosiaalityöntekijöiden ajatuksia ammatillisesta tukihenkilötyöstä ja työn kehittämismahdollisuuksista. Kyseinen kunta ostaa tukihenkilöpalveluita yksityiseltä toimijalta ja tarkoitus on, että tämä yritys saisi rakentavaa tietoa sosiaalityöntekijöiden ajatuksista tukihenkilötyöstä ja sen merkityksestä avohuollon palveluna. Lisäksi yritys saisi mahdollisesti ajatuksia siitä, miten he omalta osaltaan voisivat kehittää toimintaansa tukihenkilötoiminnan suhteen.

Tutkimuskysymykset ovat: Minkälainen rooli ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on lastensuojelun avohuollon palveluna ja millaisia kehittämismahdollisuuksia tukihenkilötoiminnassa on sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta?

7.2 Tutkimusmenetelmä

Lähtökohtana kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus, että todellisuus on moninainen ja on otettava huomioon, ettei sitä voi pirstoa mielivaltaisesti osiin. Tapah-
tummat muovaavat toinen toisiaan ja on mahdollista löytää monen suuntaisia suhteita. Kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkijan on otettava huomioon arvolähtökohdat, sillä ne muovaavat, miten pyrimme ymmärtämään tutkimiamme ilmiöitä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on pyrkimyksenä löytää tai paljastaa tosiasioita, ei niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi ym. 1996, 160–161.)

Kvalitatiivinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Siinä suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina. Tällöin tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittaviensa kanssa, kuin mittausvälineillä hankittavaan tietoon. Apuna tässä voi käyttää lomakkeita tai testejä. (Hirsjärvi ym. 1996, 160–164.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia jolloin tutkijan pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja. Tällöin lähtökohtana on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Sitä, mikä on tärkeää, ei määrää tutkija. Aineiston hankinnassa käytetään laadullisia metodeja. Tällaisia ovat mm. teemahaastattelu, osallistuva havainnointi sekä ryhmähaastattelu. Näissä tutkittavien näkökulma ja ääni pääsevät esille. Kohdejoukko tulisi valita tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksen menetelmää käyttäen. Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä olosuhteiden mukaisesti. Tapauksia tulisi käsitellä ainutlaatuisina ja tulkita aineistoa sen mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 1996, 161–164.)

7.3 Tutkimuksen toteuttaminen ja vastausten analysointi

Aineiston hankinnassa menetelmänä käytimme eliittiotantaa. Se tarkoittaa, että tutkimukseen tiedonantajiksi valitaan henkilöitä, joilta odotetaan saavan parhaiten tietoa tulkittavasta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88).

Tutkimuksen toteutimme kyselylomaketutkimuksena. Tutkimukseen osallistui viisi lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Kokonaisuudessaan kunnassa työskentelee kuusi lastensuojelun sosiaalityöntekijää.

Vastaajien valinta oli helppoa vähäisen lukumäärän vuoksi. Pyysimme alun perin tutkimustamme varten kaikkia kuutta sosiaalityöntekijää osallistumaan tutkimukseen ja heistä viisi vastasi myöntävästi. Yksi sosiaalityöntekijöistä ei aikataulullisista syistä osallistunut. Koimme, että viisi vastaajaa on riittävä määrä tuottamaan luotettavaa tietoa tutkimusaiheesta. Haastattelujen sijaan päädyimme kyselylomaketutkimukseen, koska se oli itsellemme mieluisin ja tässä tapauksessa myös vastaajien aikaa säästävä menetelmä.

Vastaajat vastasivat kysymyksiin itsenäisesti, kuulematta tai lukematta toisensa mielipiteitä. Halusimme varmistaa vastausten saamisen, joten sovimme vastaajien kanssa päivän, jolloin kaikki kokoontuivat samaan tilaan kirjoittamaan vastauksiaan. Samalla meillä tutkimuksen tekijöillä oli mahdollisuus esittää kysymyksiä aiheeseen liittyen. Yksi työntekijöistä oli sairaana, joten tilaisuudessa oli läsnä neljä sosiaalityöntekijää. Jätimme viidennelle kyselykaavakkeen vastattavaksi jälkikäteen, jonka hän postitti meille myöhemmin.

7.3.1 Kyselytutkimus

Kyselytutkimus on yksi perinteisimmistä tavoista kerätä tutkimusaineistoa. Sen muoto vaihtelee tarkoituksen ja kohderyhmän mukaan. Joskus tutkija voi olla itse paikalla, joskus kukaan ei valvo tilannetta. Selvimmät ulkoiset erot liittyvät tutkijan läsnäoloon aineistonkeruutilanteessa ja aineistonkeruun suorittamiseen joko yksittäin tai suurelle joukolle yhtäaikaaisesti. (Aaltola & Valli, 2010, 103.)

Kysymysten tekemisessä ja muotoilemisessa tulee olla huolellinen, sillä ne muodostavat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Kysymysten muoto aiheuttaakin eniten virheitä tutkimustuloksiin. Tulokset vääristyvät, jos vastaaja ei ajattelekaan samalla tavalla kuin tutkija on kysymyksen ajatellut. Sanamuodot eivät saa olla häilyviä tai epämääräisiä. Niiden tulee myös olla yksiselitteisiä, eivätkä ne saa olla johdattelevia. Kysymyksiä lähdetään rakentamaan tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimusongelmien mukaisesti. Ensin tulee täsmentää tutkimusongelmat ja vasta sen jälkeen kerätä aineisto, sillä silloin tiedetään mitä tietoa aineistonkeruulla pyritään löytämään. Näin vältetään turhilta kysymyksiltä ja muistetaan kysyä kaikki olennainen. (Aaltola & Valli, 2010, 104–105.)

Kyselytutkimuksen etuna on, että niiden avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto. Tutkimukseen voidaan saada paljon henkilöitä ja voidaan kysyä monia asioita. Menetelmä on tehokas, se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Jos lomake on suunniteltu huolellisesti, aineisto voidaan käsitellä nopeasti tallennettuun muotoon ja analysoida se. Myöskin aikataulu ja kustannukset voidaan arvioida melko tarkasti. (Hirsjärvi ym. 1996, 193–194.)

Kyselytutkimukseen liittyy myös heikkouksia. Sitä pidetään pinnallisena ja teoreettisesti vaatimattomana. Kyselyssä ei myöskään ole mahdollista varmistua, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen, ovatko he vastanneet huolellisesti ja rehellisesti. Ei myöskään selviä, miten onnistuneita annettua vastausvaihtoehtoja ovat olleet vastaajan näkökulmasta. Hyvän lomakkeen laatiminen vie aikaa ja vaatii tutkijalta monenlaista tietoa ja taitoa. (Hirsjärvi ym. 1996, 194–195.)

Kyselylomakkeen laadinnassa selvyys on tärkeintä. Tulisi laatia kysymyksiä, jotka merkitsevät samaa kaikille vastaajille. Spesifiset kysymykset ovat parempia kuin yleiset. Yleisellä tasolla olevaan kysymykseen sisältyy enemmän tulkinnan mahdollisuuksia kuin rajattuun kysymykseen. Lyhyet kysymykset ovat parempia kuin pitkät koska ne on helpompi ymmärtää. Tulisi välttää kysymyksiä, joihin sisältyy kaksoismerkitys eli tulisi kysyä vain yhtä asiaa kerrallaan. Olisi käytettävä mieluummin monivalintavaihtoehtoja kuin samaa mieltä vai eri mieltä vaihtoehtoja. Perusohjeena voidaan pitää, että yleisimmät kysymykset sijoitetaan lomakkeen alkupuolelle ja spesifiset loppuun. Samoin helpommin vastattavat kysymykset tulisi sijoittaa lomakkeen alkuun. Yksittäisillä sananvalinnoilla voi olla merkittävä vaikutus. Tulisi välttää alan ammattikieltä tai suuria sanoja, joita jotkut vastaajat eivät voi ymmärtää. Tulisi myös välttää johdattelevia kysymyksiä eli tarkistaa sanojen valinta ja käyttö. (Hirsjärvi ym. 1996, 202–203.)

Omaa tutkimustamme varten laaditussa kyselylomakkeessa haastattelimme erään toisen kunnan sosiaalityöntekijää sekä ammatillista tukihenkilötyötä tekevää henkilöä. Kysymyksiä muokattiin yhteistyössä heidän kanssaan. Lomakkeelle ei tehty esitutkimusta.

7.3.2 Aineiston analyysi ja tulkinta

Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko on tutkimuksen ydinasia. Se on tärkeä vaihe, siihen tähdätään tutkimusta aloitettaessa. Analyysivaiheessa tutkijalle selviää, minkälaisia vastauksia hän saa ongelmiin. Ensimmäisenä vaiheena aineiston järjestämisessä on tietojen tarkistus. Tarkistetaan sisältyykö siihen selviä virheellisyyksiä ja puuttuuko tietoja. Toisena vaiheena on tietojen täydentäminen. Dokumentti- ja tilastoaineistoa voidaan täydentää haastatteluin ja kyselyin. Joskus on otettava yhteyttä haastateltavaan tietojen täsmäyttämiseksi. Kolmantena vaiheena on aineiston järjestäminen tallennusta ja analyysia varten. Nämä toimenpiteet riippuvat tutkimusstrategiasta. (Hirsjärvi ym. 1996, 221–222.)

Aineistoa voidaan analysoida monin tavoin. Tulisi valita sellainen analyysitapa, joka parhaiten tuo vastauksen ongelmaan tai tutkimustehtävään. Laadullisessa tutkimuksessa analyysi koetaan usein vaikeaksi. Vaihtoehtoja on paljon eikä sääntöjä ole. Aineiston runsaus ja elämänläheisyys tekevät analyysivaiheen mielenkiintoiseksi ja haastavaksi. Yleensä kaikkea kerättyä ei pystytä hyödyntämään eikä kaikkea materiaalia ole myöskään tarpeen analysoida. Tavallisimmat analyysimenetelmät ovat teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi. (Hirsjärvi ym. 1996, 224–225.)

Sisällönerittely on analyysi, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Sen avulla pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta asiasta tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Laadullisen aineiston sisällönanalyysi voidaan tehdä joko aineisto- tai teorialähtöisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93, 110.) Oma aineistoa olemme analysoineet aineistolähtöisesti. Olemme pyrkinneet analysoimaan aineistoa vastausten pohjalta ja tuomaan esille vastaajien ajatuksia heidän omilla sanoillaan. Olemme analysoineet vastaukset kysymyskohtaisesti teemoitellen.

Tutkimus ei ole vielä valmis, kun tulokset on analysoitu. Tulokset on selitettävä ja tulkittava. Tulkinta on sitä, että tutkija pohtii analyysiin tuloksia ja tekee niistä omia johtopäätöksiä. Se on aineiston analyysissa esiin nousvien merkitysten selkiyttämistä ja pohdintaa. (Hirsjärvi ym. 1996, 224–225.)

Tutkija, tutkittava ja tutkimusselosteen lukija tulkitsevat tutkimusta vielä omalla tavallaan. Nämä tulkinnat eivät täydellisesti yhdy. Tosiasioistakin voi syntyä tulkintaerimielisyyksiä, koska tulkitsemme samoja asioita eri tavoilla. Yhteisten tulkintojen osuus vaihtelee ja tutkijan tulisikin kokonaisvaltaisesti pohtiessaan harkita useampia tulkintoja. Puhutaan usein tutkimuksen validiudesta, joka tarkoittaa mittaako tutkimus sitä, mitä sen on tarkoitus mitata. Kysymys on mittauksen pätevyydestä. (Hirsjärvi ym. 1996, 225–229.)

Tutkimustuloksista tulisi laatia synteesejä. Ne kokoavat yhteen pääseikat ja antavat vastaukset asetettuihin ongelmiin. Niiden tulisi vastata kysymyseen, mitkä ovat olennaiset vastaukset tutkimuksen ongelmiin. Johtopäätökset perustuvat synteeseihin. Tutkijan tulisi pohtia, mikä on saatujen tulosten merkitys sekä mikä laajempi merkitys tuloksilla voisi olla. (Hirsjärvi ym. 1996, 229–230.)

7.3.3 Tutkimuksen reliaabelius ja validius

Tutkimuksessa pyritään välttämään virheiden syntymistä, mutta siitä huolimatta tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 1996, 231–233.)

Luotettavuuden arvioinnissa voidaan käyttää monia erilaisia mittaus- ja tutkimustapoja. Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Se voidaan todeta usealla tavalla. Jos kaksi arvioijaa päätyy samanlaiseen tulokseen, voidaan tulosta pitää reliaabelina. Toinen tutkimuksen arviointiin liittyvä käsite on validius. Se tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata. Esimerkiksi jos kyselylomakkeen vastaaja käsittää kysymykset eri tavoin kuin tutkija on ajatellut, ei tuloksia voida pitää tosina ja pätevinä. Mittari siis aiheuttaa tuloksiin virhettä. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tarkkuus koskee kaikkia vaiheita, esimerkiksi aineiston tuottamisen olosuhteet olisi kerrottava selvästi ja totuudenmukaisesti. Analyysissa kes-

keistä on luokittelujen tekeminen. Tulisi kertoa luokittelun syntymisen alkujuuret ja luokittelujen perusteet. Tulkinnassa tulisi esittää, millä perusteella tutkija esittää tulkintoja, mihin hän päätelmänsä perustaa. (Hirsjärvi ym. 1996, 231–233.)

Koemme, että omassa tutkimuksessamme olemme ottaneet huomioon luotettavuuden kriteerit. Pyrimme siihen, että kysymykset vastaavat tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin. Tavoitteena oli, että kysymykset eivät olisi epämääräisiä eivätkä johdattelevia. Tiedostamme, että tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä, sillä aineisto on melko pieni ja käsittää vain yhden kunnan sosiaalityöntekijöiden ajatuksia. Uskomme, että tulokset ovat suuntaa-antavia ja antavat tietoa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ammatillista tukihenkilötoimintaa kohtaan.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Kyselykaavakkeessa oli yhteensä 10 kysymystä. Alun kysymykset pyrkivät valottamaan tutkimuskysymystä ammatillisesta tukihenkilötoiminnan roolista. Kolme viimeistä kysymystä pyrkii vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen tukihenkilötoiminnan kehittämismahdollisuuksista. Kysymykset avataan yksitellen, jotta vastaajien ääni tulisi näkyviin mahdollisimman selkeästi.

1. Millaisessa tilanteessa lapselle/nuorelle lähdetään hakemaan ammatillista tukihenkilöä?

Vastauksista käy ilmi, että ammatillista tukihenkilötyötä tarvitaan, kun jostain syystä perheen aikuisten aika, voimavarat tai kyvyt eivät riitä eikä lapsi saa riittävästi aikuisen tukea. Usein kuormittunut perhetilanne johtuu moninaisista ongelmista kuten esimerkiksi mielenterveys-, päihde- ja taloudellisista ongelmista. Yksi vastaajista totesi, että ammatillinen tukihenkilötyö ei ole vain nuoren tapaamista ja mielekkään toiminnan tukemista, vaan samalla kuntouttavaa työtä ja esimerkiksi nuoren itsetunnon tukemista. Yhdessä vastauksessa mainittiin ”miehen malli” pojille, joilla ei ole isää tai henkilöä, joka voisi tukea lasta ja nuorta tavallisissa arjen asioissa. Yhdessä vastauksessa todettiin, että lapsen/nuoren on helpompi ottaa vastaan ohjausta perheen ulkopuoliselta henkilöltä.

Tilanteet voivat olla hyvin moninaisia ja erilaisia. Yleensä lapsi/nuori on jollakin tavalla syrjäytymisuhan alla eikä hänellä ole lähipiirissä luotettavaa aikuista, johon turvata.

Nuorella/lapsella on haasteita kotona, koulussa, vapaa-ajalla.

Jos lapsen arjessa on jo ongelmia esim. koulunkäynnin suhteen, valitaan ammatillinen tukihenkilö jolla on alan koulutus sekä mahdollisuus tavata lasta viikoittain.

Ensisijaisen tärkeää on nuori tai lapsi on sitoutunut toimintaan ja vanhemmat hyväksyvät sen.

Kun lapsi/nuori tarvitsee lastensuojelun asiakkuutta ja voisi hyötyä aikuisen ihmisen tiiviistä tuesta. Kun lapsi ja perhe tarvitsee tukea iltoihin/viikonloppuihin, jolloin oma perhetyö ei tee työtä.

2. Millaisia ominaisuuksia ammatillisella tukihenkilöllä tulisi olla?

Vastauksista käy ilmi, että ammatilliselta tukihenkilöltä toivotaan taitoa toimia lapsen sekä hänen perheensä kanssa. Tukihenkilöltä toivotaan uskallusta puhua vaikeistakin asioista ja kykyä luoda luottamuksellinen suhde erityisesti lapseen mutta myös hänen perheeseensä. Vastauksissa mainitaan myös nepsy-lapset eli lapset, joilla on neuropsykologisia ongelmia. Ammatillisen tukihenkilön tulisi ymmärtää lapsen psyykkisiä ongelmia.

Toisaalta pitää olla uskallusta puhua asioista suoraan, niiden oikeilla nimillä. Hyssyttely tai taivastelu ei auta ketään.

Kyky ymmärtää nuoren problematiikkaa esim. nepsy-ongelmia, psyykkisiä ongelmia. Tulee kyetä yhteistyöhön myös vanhempien kanssa.

Ammatillisen tukihenkilön olisi oltava työstään pitävä, kiinnostunut, empaattinen, pitkäjänteinen, huumorintajuinen.

Tärkeintä on kohtaamisen taito sekä toivon ylläpitäminen.

Erilaisten ihmisten ymmärtäminen

Kokonaisuuden hahmottaminen

Tukihenkilöllä tulisi olla kyky luoda luottamuksellinen suhde erityisesti lapseen, mutta myös hänen perheeseensä.

3. Miten perhe huomioidaan ammatillisessa tukihenkilötoiminnassa?

Kaikissa vastauksissa mainitaan, että perhe tulee ottaa mukaan työskentelyyn ja yhteistyö on tärkeää. Vanhempien mielipiteet tulee ottaa huomioon ja usein palveluun yhdistyy myös osittainen perhetyö. Vanhemmat pidetään ajan tasalla ja keskustellaan ajankohtaisista asioista, teemoista ja ongelmista.

Yhteistyö tärkeää perheen kanssa, oikeastaan välttämätöntä.

Vanhemmat tulee ottaa mukaan työskentelyyn, jotta lapsen arjessa voi tapahtua muutosta.

Perheen toivomalla tavalla.

Jos vanhemmat kieltävät työskentelyn, ei lapsi saa apua / tukea.

Toivottavasti huomioidaan hyvin, koska lapsi kuuluu perheeseen ja perheen tilanne vaikuttaa lapseen.

4. Millainen merkitys mielestäsi ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on lastensuojelun avohuollon palveluna?

Ammatillista tukihenkilötoimintaa pidetään todella merkittävänä, vaikuttavana ja hyödyllisenä palveluna. Kaikissa vastauksissa käy ilmi tukihenkilötoiminnan tärkeys lastensuojelun avohuollon palveluna. Yhdessä vastauksessa mainittiin myös, että jos työskentely ei käynnisty luontevasti, sitä on turha jatkaa kuukausikaupalla. Kaikille lapsille palvelu ei toimi tai vastustus saattaa olla liian suurta.

Monien vanhempien on helpompaa hyväksyä lapselle tukihenkilö kuin ottaa vastaan esim. perhetyötä.

Useimmiten ”ekana” tarjottua palvelua.

Vaikka tuki voi tapahtua aika harvoin toteutuvilla käynneillä, nämä ovat merkityksellisiä, jos suhde on hyvä. Jo se auttaa usein nuorta, että jotain on taas tulossa.

Erittäin suuri merkitys, koska vapaaehtoisia tukihenkilöitä ei juuri ole ja usein tarvitaan laajaa osaamista ja perheet ovat vaikeita.

Vaikuttavaa ja hyödyllistä palvelua, jos lapsi/nuori ja myös koko perhe sitoutuvat työskentelyyn ja ovat avoimia sille ja työntekijän kaikille ehdotuksille.

5. Millaisia tavoitteita ammatilliselle tukihenkilötoiminnalle yleensä asetetaan? Asetetaanko ammatilliselle ja vapaaehtoiselle tukihenkilötoiminnalle erilaisia tavoitteita?

Kaikissa vastauksissa tulee esille, että vapaaehtoisen ja ammatillisen tukihenkilötoiminnan tavoitteet ovat useimmiten erilaisia. Ammatillisen tukihenkilötoiminnan tavoitteet ovat isommat ja siltä odotetaan osallistumista verkostotyöhön. Yksi vastasi, että ammatillisen tukihenkilötoiminnan tulisi auttaa lasta jokapäiväisissä konkreettisissa asioissa ja yksi iso kokonaisuus on koulunkäynnin tukeminen. Yhdessä vastauksessa puhuttiin, että ammatillisen tukihenkilötoiminnan tavoitteet ovat kuntouttavia ja tavoitteet ovat yksilöllisiä ja ne määritellään kunkin asiakkaan tarpeista käsin.

Vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan tavoitteista kolme sosiaalityöntekijää mainitsi sen olevan yhteistä ajanviettoa ja tekemistä. Yhdessä vastauksessa

mainittiin, että vapaaehtoisella ei ole välttämättä mitään ammatillista kompetenssia lapsen asioissa ja ongelmissa. Tällöin tavoitteet eivät ole ”taivaita syleileviä”. Yhdessä mainittiin muun muassa se, ettei vapaaehtoisella tukihenkilöllä ei ole velvoitetta kouluyhteistyöhön yms.

Lapsilla on arjessa ongelmia ja tukihenkilöltä odotetaan ongelmien korjaamista, ei vain ennaltaehkäisyä.

Vapaaehtoinen tukihenkilölle riittää kun käy nuoren kanssa/tekee nuoren kanssa jotain.

Ammatillisen tukihenkilötoiminnan tavoitteena on usein lapsen itsetunnon kohottaminen, hänen aktivoimisensa, hyvien/positiivisten kokemusten saaminen, lapsen kuuntelu tekemisen ja toiminnan kautta / välityksellä.

Vapaaehtoinen tukihenkilö on yleensä vain lapsen kanssa kahdestaan ja esimerkiksi harrastaa lapsen kanssa jotain, ei etsi ratkaisuja tilanteisiin.

Ammatilliselta tukihenkilöltä edellytetään osallistumista verkostotyöhön.

Tavoitteet ovat kuntouttavia. Tällaisia tavoitteita emme aseta muulle tukihenkilötoiminnalle.

6. Milloin ammatillinen tukisuhde päättyy ja mitkä asiat päättymiseen vaikuttavat?

Kolmessa vastauksessa todettiin tukisuhteen päättyvän kun lapsen arki sujuu ja tilanne on muuttunut parempaan päin. Kolme kyselyyn vastanneista mainitsi syyksi tavoitteiden saavuttamisen. Kolmessa vastauksessa puhuttiin lisäksi perheen tai lapsen haluttomuudesta jatkaa tukisuhdetta. Kahdessa vastauksessa mainittiin tukihenkilön täysi-ikäiseksi tuleminen yhtenä tukisuhteen päättymisen syynä. Yhdessä vastauksessa tuli ilmi, että tukisuhde voidaan päättää taloudellisista syistä, jos tavoitteita ei ole saavutettu pitkänkään tukisuhteen aikana. Myös muutto paikkakunnalta toiselle tai henkilöiden vaihtuminen voi katkaista tukisuhteen.

Tukisuhde päättyy ihannetilanteessa silloin kun lapsen arki sujuu ja perhe/lapsi pystyy ylläpitämään hyviä toimintatapoja.

Tukisuhde päättyy yleensä aina ennakoiden ja sovitusti (paitsi jos tulee kiireellinen sij. tai muu sijoitus tai muu pakottava syy)

Päätös voi tapahtua silloin, jos tavoitteet on saavutettu tai toisaalta myös silloin, että tukisuhde ei ole ollut toimiva.

On luottamus että perhe pärjää nuoren kanssa.

Jos lapsi /perhe itse toivoo päättymistä tai jos sille ei enää nähdä tarvetta ja tavoitteet on saavutettu.

Joskus täysi-ikäiseksi tuleminen lopettaa työskentelyn.

Toisaalta jos tukisuhde on jatkunut pitkään, mutta tavoitteita ei ole saavutettu, se voidaan lopettaa taloudellisista syistä (hinta-hyöty).

Myös muutot tai henkilöiden vaihtuminen saattaa katkaista suhteen.

7. Millaisia vaikutuksia näet ammatillisella tukihenkilötoiminnalla olevan lapsen tai nuoren sekä perheen arkeen?

Neljässä vastauksessa mainittiin vanhempien kokema tuki vastuun jakamisesta sekä käytännön ohjeita ja toimintamalleja perheen arkeen. Tukihenkilötoiminnalla todettiin olevan myös vaikutusta lapsen ja nuoren itsetunnon kohoamiseen, itsetuntemukseen sekä sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Toiminnan myötä lapsi/nuori oppii puhumaan asioistaan aikuisen kanssa. Jos perhe ei halua tai pysty sitoutumaan toimintaan, tukihenkilötoiminnalla ei saada aikaan merkittävää muutosta.

Monen lapsen tilanne on parantunut tukisuhteen avulla. Aikuisen huomio + tuki on ollut merkittävä kokemus lapselle.

Myös perhe voi saada uusia toimintamalleja, apuja arkeen, vaikka kyseessä ei ole varsinainen perhetyö. Koulunkäynti alkaa usein sujua.

Nuori sitoutuu toimintaan, saa onnistumisen kokemuksia, oppii puhumaan aikuisen kanssa, syntyy luottamusta koulussa, harrastuksessa, kotona arki toiminta sujuu paremmin.

Tukihenkilö toimii huolen jakajana ja toivon ylläpitäjänä. He ovat erittäin tärkeitä normaaliuden ylläpitäjinä.

Toisaalta joidenkin lasten/perheiden tilanteeseen ei saada merkittävää muutosta aikaan. Tällöin syynä on usein perheen pitkään jatkuneet, huomattavat ongelmat tai se ettei perhe halua/pysty sitoutumaan toimintaan ja muutoksiin.

Lapsi voi oppia työskentelyn kautta myös itsetuntemusta, oman toiminnan ohjausta, sosiaalisia taitoja ym...

8. Mikä ammatillisessa tukihenkilötoiminnassa toimii hyvin ja mitkä ovat sen vahvuudet?

Tukihenkilötoiminnan vahvuutena pidettiin markkinoinnin helppoutta perheelle sekä sitä, että tukimuoto on suhteellisen kevyt. Tukihenkilötoiminnassa toimivat yhden vastaajan mukaan yhteistyökyky, kyky työskennellä moneen suuntaan, myös sosiaalityöntekijöihin. Sosiaalityöntekijä on mukana määrittelemässä tavoitteita ja saa tehdystä työstä raportit. Yksi vastaaja näki vahvuutena myös rohkeuden puuttua asioihin ja löytää ratkaisuja.

Joustava tukimuoto, jolla voidaan vaikuttaa monenlaisiin pulmiin ja auttaa perheiden arkea.

Vahvuutena se, että yleensä palvelu saadaan nopeasti aloitettua ja se on sellainen palvelu, joka on helppo markkinoida perheille.

Ohjaa ja vie asioita eteenpäin nuoren elämässä (ihan konkreettisia asioita).

Kevyt palvelumuoto, perheen on helppo ottaa vastaan usein nuoren tuen nojalla. Taidollinen osaaminen suhteessa esim. nepsyongelmiin, kykenevät usein selittämään ja sanoittamaan nuorelle tämän käyttäytymistä.

Kyky työskennellä moneen suuntaan myös sosiaalityöntekijän suuntaan. Yhteistyökyky.

Vahvuutena niihin asioihin puuttuminen rohkeasti, joihin tarvitsee puuttua. Ratkaisujen löytäminen.

Toteutetaan ostopalveluna ja sos.työ voi yleensä määrittää tavoitteet ja saa raportit tehdystä työstä.

9. Mitä kehitettävää ammatillisessa tukihenkilötoiminnassa on?

Kahdessa vastauksessa kehittämis ehdotukset liittyivät erilaisiin työntekijöiden koulutuksiin ja kokemuksiin, jotta apua löytyy mahdollisimman monenlaisiin tilanteisiin. Kaksi vastaajaa peräänkuulutti oikean persoonan löytymistä tukisuhteeseen. Yhdessä vastauksessa mainittiin vanhempien lisääntyvät odotukset konkreettisissa asioissa yksinhuoltajaperheissä, esimerkiksi lääkäriin viennit.

Osaajia on toisaalta vielä eri ongelmiin aika vähän.

Nepsykoulutus olisi tervetullut lisää useille työntekijöille, monilla sitä jo toki onkin.

Lieneekö tarpeen yhä lisääntyvä joustavuuden tarve tukityöskentelyssä. Vanhempien yhä lisääntyvät odotukset mm. lääkäriin viennit, muut tosi konkreettiset asiat yhä perheissä.

Haasteena on nuorelle / lapselle sopivien persoonien löytäminen koska todellinen osaaminen ja kohtaamisen taito eivät aina kulje käsi kädessä.

Omista vahvuuksista/puutteista kertominen, jotta tietäisi kuka voisi olla sopivin kenellekin.

10. Mihin perheet mielestäsi tulevaisuudessa tarvitsevat eniten tukea? Millaisin keinoin siihen voidaan vastata?

Vastauksissa korostui ongelmien moninaisuus perheissä. Kaksi vastaajaa nosti esiin erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat perheissä. Keinoja vastata ongelmiin on kahden vastaajan mukaan muun muassa työntekijöiden nepsy-osaaminen. Yhdessä vastauksessa mainittiin yhteiskunnan paineet onnellisesta elämästä ja myös heikko taloudellinen tilanne, joka aiheuttaa huolta. Yhdessä vastauksessa mainittiin tukihenkilötyön ja perhetyön raja-aitojen kaatumisen välttämättömyys. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että perhetyötä tullaan tarvitsemaan entistä enemmän. Myös rajojen asettamiseen ja vuorovaikutukseen tarvitaan tukea.

Tulevaisuudessa (ja nykyäänkin) harvoin auttaa ainoastaan yksi palvelu vaan palveluita tulisi pystyä räätälöidä ja liittää yhteen perheen tarpeiden mukaan.

Laaja-alainen työntekijöiden osaaminen välttämätöntä: päihde- ja mielenterveyspuoli korostuvat, samoin nepsyosaaminen.

Perheet tulevat tarvitsemaan tukea arjen perusasioiden hoitamiseen ja ihmissuhdetaitoihin. Yhteiskunnasta tulevat paineet onnelliseen elämään masentavat, kun arki on pääasiassa kuitenkin puurtamista ja vanhemmat riitelevät siitä kuka hoitaa lasten haastavia ongelmia.

Myös perheiden heikko taloudellinen tilanne aiheuttaa huolta. Perhetyötä tullaan tarvitsemaan entistä enemmän.

Raja-aitoja tulisi kaataa: tukihenkilötyön ja perhetyön raja-aidat ovat ehkä nyt jo hämärtymään päin.

Rajojen asettamiseen /löytämiseen, avoimuuteen / vuorovaikutukseen perheen sisällä.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkimuksessa olemme sosiaalityöntekijöitä haastattelemalla lähteneet hakemaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: minkälainen rooli ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on lastensuojelun avohuollon palveluna sekä millaisia kehittämismahdollisuuksia tukihenkilötoiminnassa on sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Näihin kysymyksiin haimme vastauksia kyselylomakkeella, johon vastasi viisi lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Kaikki kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät työskentelevät saman kunnan palveluksessa. Aineistoa olemme analysoineet aineistolähtöisesti ja pyrimme tuomaan vastaajien ajatuksia esiin heidän omilla sanoillaan.

Opinnäytetyön tekeminen parityönä on ollut mielenkiintoista, antoisaa ja opettavaista. Opinnäytetyön tekeminen yhdessä on rikastuttanut tutkimusprosessia, sillä molemmilla tekijöillä on oma näkökantansa tutkittavaan asiaan. Toinen tämän tutkimuksen tekijöistä tekee työkseen ammatillista tukihenkilötyötä ja hänellä on siitä omaa kokemusta. Tämä kokemus ei kuitenkaan ole vaikuttanut tutkimuksen kulkuun tai tuloksiin, koska tuloksia on analysoitu vain vastaajien näkökulmasta. Toiselle työn tekijöistä aihe oli melko tuntematon ja tämän tutkimuksen myötä työn kuva ja sen vaativuus ja tärkeys selkiintyivät.

Mielenkiinto tutkimusaihetta kohtaan syntyi toisen tutkimuksen tekijän työn kautta. Lasten ja nuorten hyvinvointi sekä lastensuojelu ovat molempien tekijöiden sydäntä lähellä. Lähdeaineistoa kirjoitimme kumpikin itsenäisesti ja muokkasimme tekstiä sitten yhdessä. Varsinaista tutkimusaineistoa analysoimme ja pohdimme yhdessä. Yhteistyömme on sujunut ongelmitta ja tiivistynyt tutkimuksen edetessä. Myös yhteisen ajan löytäminen opinnäytetyön tekemiseen on ollut melko vaivatonta, sillä asumme suhteellisen lähellä toisiamme.

Kun opinnäytetyön aihealue oli selkiintynyt, mietimme, mistä näkökulmasta aihetta tutkisimme. Aiempia tutkimuksia tarkastellessamme havaitsimme, että vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta sekä tuettavien lasten ja nuorten ajatuksista ja mielipiteistä oli tehty jo melko paljon tutkimusta. Sen sijaan ammatillisesta tukihenkilötoiminnasta löysimme hyvin vähän materiaalia. Halusimme lisäksi tuoda esiin myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökantaa aiheeseen, sillä sitä on tutkittu melko vähän.

Teoriaosuuteen tutustumisen jälkeen otimme yhteyttä erään kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin ja tiedustelimme heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Sosiaalityöntekijöistä, yhtä lukuun ottamatta, kaikki suostuivat osallistumaan tutkimukseen. Tämän jälkeen pyysimme tutkimuksellemme virallista tutkimuslupaa kunnan sosiaalitoimesta. Perusturvan johtoryhmä käsitteli lupa-asian kokouksessaan ja pyysi lisäselvitystä tutkimuksen tekotavasta. Tässä vaiheessa ilmeni, että sosiaalityöntekijöiden aika osallistua tutkimukseen on hyvin rajallinen. Tästä syystä päädyimme haastattelujen sijaan kyselylomaketutkimukseen. Johtoryhmä halusi myös nähdä kyselylomakkeen ennen tutkimuslupan myöntämistä. Tutkimuslupan

myöntäminen venyi seuraavaan johtoryhmän kokoukseen ja hetkellisesti jo pelkäsimme, että toivomamme tutkimus ei toteutuisikaan tai sen tekeminen venyisi suunniteltua pidemmäksi. Lupa saatiin kuitenkin ennen sovittua kyselyyn vastaamisajankohtaa ja lopulta pysyimme hyvin suunnitellussa aikataulussa.

Kyselylomaketta laatiessamme haastattelimme erään toisen kunnan sosiaalityöntekijää sekä ammatillista tukihenkilötyötä tekevää henkilöä. Kysymyksiä muokkasimme yhteistyössä heidän kanssaan. Emme kuitenkaan testanneet lomaketta etukäteen ulkopuolisella vastaajalla.

Kyselystä kävi ilmi, että ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on oma merkittävä paikkansa lastensuojelun avohuollon palveluna. Ammatillista tukihenkilöä tarvitaan erityisesti silloin, kun perheen aikuisten voimavarat tai kyvyt eivät enää riitä tai lapsi ei saa riittävästi aikuisen tukea. Myös Korhonen (2012) kirjoittaa tukihenkilötyön käsikirjassaan, että lastensuojelun asiakkailla on liian vähän heitä tukevia aikuisia elämässään. Syitä tällaiseen tilanteeseen voivat aiheuttaa esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmat. Mietimme, onko tavoitteiden saavuttamisen kannalta oleellista millaisessa tilanteessa ja mitä kautta perheet ovat päätyneet lastensuojelun asiakkaiksi. Onko perhe itse ottanut yhteyttä viranomaiseen vai onko yhteydenotto tullut esimerkiksi koulun kautta tai ovatko vanhemmat olleet jo aiemmin sosiaalitoimen asiakkaita? Ajatteleimme, että jos perhe itse on tehnyt aloitteen tuen tarpeesta, perhe on jo valmiiksi motivoitunut tarjottuihin tukitoimiin.

Ammatillinen tukihenkilötoiminta perustuu vapaaehtoisuuteen sekä huoltajan että tuettavan taholta. Jos ulkopuolinen taho on tehnyt lastensuojeluilmoituksen perheestä, kokeeko perhe asian negatiivisena väliintulona. Ovatko lähtökohdat silloin työskentelyn aloittamiselle otolliset? Lämsä ja Kiviniemi (2009) toteavat, että vanhemmat saattavat kokea ammattilaisten yhteydenotot syyllistäviksi, joten vanhempien kanssa tulisi miettiä yhteiset tavoitteet. Näin voidaan saada otollisempi ilmapiiri yhteistyölle. Kyselyllymme vastanneiden sosiaalityöntekijöiden mukaan yhtenä tukisuhteen päättymisen syynä on perheen tai tuettavan haluttomuus jatkaa tukisuhdetta. Pohdimme, onko näissä tapauksissa kyse siitä, että työskentely on aloitettu alun perinkin vastahakoisesti vai onko työskentelyn aikana ilmennyt seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet tukisuhteen päättymiseen. Tutkimuksemme mukaan tukisuhde päättyy ihannetilanteessa silloin, kun tuettavan arki sujuu tai tavoitteet on saavutettu.

Ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on selkeät ja yksilölliset tavoitteet, jotka määritellään tuettavan henkilön tarpeiden perusteella. Tutkimuksessa käy ilmi, että tavoitteet määritellään yhdessä perheen, tukihenkilön ja sosiaalityöntekijän kanssa.

Vapaaehtoisella ja ammatillisella tukihenkilötoiminnalla on erilaiset tavoitteet. Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta nähdään ennaltaehkäisevänä toimena, vapaa-ajan viettönä ja yhdessä harrastamisena, kun taas ammatillinen tukihenkilötoiminta on kuntouttavaa ja tavoitteellista. Samaan päätelmään on tullut myös Anne Tuomikanta (2011) omassa Pro gradu -tutkielmassaan,

jossa hän toteaa muun muassa ammatillisen tukihenkilötoiminnan olevan korjaavaa. Työ on moniammatillista yhteistyötä eri verkostojen kuten esimerkiksi koulun ja eri viranomaisten kanssa.

Tutkimukssamme kävi ilmi, että yksi ammatillisen tukihenkilön vahvuuksista on kyky työskennellä moneen suuntaan, puuttua rohkeasti asioihin ja löytää erilaisia ratkaisuja. Tutkimustulosten pohjalta voidaan todeta, että tukihenkilöillä tulee olla erilaisia koulutustaustoja, jotta apua saadaan erilaisiin tilanteisiin ja taustoihin. Ammatillisessa tukihenkilötoiminnassa tulee ymmärtää tuettavan neuropsykologisia tai muita psyykkisiä ongelmia. Tällainen osaaminen vaatii usein lisäkoulutusta. Juhila (2006) sanoo, että ammatillinen työntekijä osaa reflektiivisesti jäsentää erilaisia identiteettejä ja ongelmatulkintoja kohdatessa tuettavan kanssa. Ajattelempa, että sopivia pohjakoulutuksia tukihenkilötoimintaan ovat muun muassa sosionomi, nuoriso-ohjaaja, yhteisöpedagogi ja psykiatrinen sairaanhoitaja.

Työyhteisön moniammatillisuus palvelee sekä tuettavia että työyhteisöä itseään. Työntekijät voivat hyödyntää toistensa erityisosaamista ja jakaa erilaisia näkemyksiä. Vaikka koulutus on tärkeää, tukihenkilölle tärkein ominaisuus on kuitenkin kohtaamisen taito. Lisäksi tulee huomioida tukihenkilön henkilökohtaiset vahvuudet ja heikkoudet, jotta tuettavalle voidaan löytää sopiva työntekijä. Eräs tukihenkilötoiminnan haasteista on löytää yhteinen sävel tukihenkilön ja tuettavan välille. Jos osapuolten henkilökemiat eivät kohtaa, toiminnalla on hankala saavuttaa toivottuja tuloksia. Nämä johtopäätökset voidaan todeta tutkimuksestamme.

Tutkimuksemme tulosten perusteella ammatillisen tukihenkilötoiminnan tulee perustua luottamukselliseen suhteeseen tuettavan sekä mahdollisuuksien mukaan myös hänen perheensä kanssa. Särkelän (2001) mukaan lastensuojelun asiakkaiden kanssa jo pelkästään luottamuksellisen suhteen luominen voi olla emotionaalisesti korjaava kokemus. Tukihenkilötoiminnassa tulee näkyä tuettavan koko elämäntilanteen hahmottaminen, pitkäjänteisyys sekä erilaisten ihmisten kohtaamisen taito. Työskentelyssä on otettava huomioon koko perhe. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että tukihenkilötoimintaan liittyy usein osittainen perhetyö. Vastaajien mukaan vanhemmat kokevat saavansa työskentelyn kautta tukea vanhemmuuteensa. Vastauksista nousee esille tukihenkilötoiminnan positiiviset vaikutukset tuettavan itsetuntoon ja itseilmaisuuksiin. Tukihenkilö nähdään normaaliuden ylläpitäjänä ja arjen tasapainottajana. Tukihenkilön tärkein tehtävä on toimia luotettavana ja läsnä olevana aikuisena tuettavan arjessa. Hänen tulee kuunnella ja pyrkiä aitoon dialogiin tuettavan kanssa. Tavoitteena on kannustaa ja tukea tuettavan omia vahvuuksia, suunnata toimintaa tulevaisuuteen ja pitää toivoa yllä. Ritva Rantanen (2011) on opinnäytetyössään haastatellut tuettavia lapsia ja myös lapset kokivat tukihenkilön tärkeimmiksi tehtäviksi olla turvallinen, läsnä oleva ja kuunteleva aikuinen.

Ammatillisella tukihenkilötoiminnalla pyritään positiiviseen muutokseen tuettavan ja hänen läheistensä elämässä. Perhe saa mahdollisesti lisää voimavaroja ja positiivisia näkymiä tulevaisuuteen. Ammatillinen tukihenkilö pyrkii löytämään perheen voimavarat, jotta perhe voi toimia keskenään paremmin. Tämän tutkimuksen perusteella ammatillinen tukihenkilötoiminta

on matalan kynnyksen palvelua, jota perheen on helppo ottaa vastaan. Usein perheen on helpompi hyväksyä tukitoimi, joka kohdentuu lapseen tai nuoreen, kuin suoranaisesti koko perheeseen. Myös toinen tutkijoista on työssään havainnut, että joidenkin perheiden kohdalla perhetyön hyväksyminen ja vastaanottaminen on vaikeaa. Tämä voi johtua siitä, että perheen ja lapsen ongelmat halutaan nähdä johtuvan perheen ulkopuolisista seikoista. On helpompi syyttää ongelmista esimerkiksi koulua kuin nähdä epäkohtia omassa vanhemmuudessaan tai perheen dynamiikassa.

Kansainvälisen tutkimuksen mukaan joka neljäs tai viides alaikäinen kasvaa perheessä, jossa vanhemmilla on joko mielenterveyden- tai päihdeiden käytön ongelmia. Nämä ongelmat liittyvät usein moniin muihin ongelmiin sekä niitä aiheuttaen että niistä aiheutuen. (Solantaus & Pruuki 2010, 323.) Myös tutkimuksemme vastaajien mukaan ongelmien moninaisuus korostuu perheissä, erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmat. Kun ongelmat kasautuvat yhdelle ja samalle perheelle, tarvitaan usein ulkopuolista apua. Tutkimuksesta nousi esiin, että perheet tarvitsevat nyt ja tulevaisuudessa tukea arjen perusasioiden hoitamiseen ja ihmissuhdetaitoihin. Vastaajat näkevät tukihenkilötoiminnan kehittämisen kohteena erityisesti sen, että erilaiset työmuodot sulautuvat toisiinsa ja palveluita räätälöidään entistä paremmin. Vastaajat olivat sitä mieltä, että tulevaisuudessa tärkeää on työntekijöiden neuropsykologisen osaamisen kehittäminen sekä päihde- ja mielenterveysongelmien hallitseminen entistä paremmin. Kehittämisen kohteena nähtiin myös se, että tukihenkilöiden persoonallisuus ja erityisosaaminen tulisi huomioida entistä paremmin. Tämä on tärkeää, jotta luottamuksellisen suhteen luominen tuettavaan onnistuisi mahdollisimman hyvin ja asetetut tavoitteet voisivat toteutua.

Kun luottamuksellinen suhde tukihenkilön ja tuettavan välille on syntynyt, tulisi tätä tukisuhdetta jatkaa kunnes tavoitteet on saavutettu ja tukihenkilö on tehnyt itsensä tarpeettomaksi. Joskus tämä tukisuhde kuitenkin katkeaa ennenaikaisesti esimerkiksi paikkakunnalta muuton vuoksi. Meidän kehittämisajatuksemme liittyy tähän. Jos tuettava muutosta huolimatta haluaisi jatkaa tukisuhdetta ja tämä koettaisiin tarpeelliseksi, voisiko tukihenkilö kuntarajoista huolimatta jatkaa työskentelyä tuettavan kanssa. Näin voitaisiin lieventää tuettavan kokonaisvaltaista elämäntilanteen muutosta. Kuten Särkeläkin (2001) toteaa, lastensuojelun asiakkaat ovat usein kokeneet luottamuksen pettämistä, joten luottamuksellisen suhteen luomiseen voi kulua pitkäkin aika. Tästä syystä jo olemassa olevaa suhdetta tulisi vaalia ja jos välimatka on kohtuullinen, suhteen jatkumisen tulisi olla ensisijainen asia. Tällaisissa tapauksissa lastensuojelun asiakkaiden tulisi saada päättää suhteen jatkumisesta. Tällainen oikeus on terveydenhuollon puolella. Potilaalla on oikeus valita hoitopaikkansa kunnasta riippumatta. (Terveydenhuoltolaki 1326/2010 6. 48 §.)

Jatkotutkimusaiheena tälle työlle voisikin olla niiden lasten ja nuorten ajatusten kartoittaminen, joiden tukisuhde on päättynyt ennenaikaisesti heidän tahdostaan riippumatta. Miten he asiaan suhtautuvat ja miten he kokevat sen vaikuttaneen elämäänsä?

Solantaus ja Pruuki (2010) toteavat artikkelissaan, että lasten ja perheiden parissa tehtävä työ on työtä tulevaisuutta varten. Sen sisältö on muuttunut kontrolloivasta ja korjaavasta toiminnasta kohti perheiden tukemista ja ongelmien ehkäisyä. Lastensuojelua kuvaa yhteistoiminta, avun pyytäminen ja saaminen. Päämääränä on lapsen mahdollisuus nauttia turvallisesta ja tervettä kehitystä vaalivasta lapsuudesta. Tukihenkilötoiminnalla on merkittävä paikkansa lastensuojelun avohuollon palveluna. Se luo osaltaan edellytyksiä vastata perheiden tarpeisiin ja lasten ja nuorten kasvun tukemiseen.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistokeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Cacciatore, R. 2010. Tytöt ja pojat. Lapsi ja perhe. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) Iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 7–30.
- Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Helsinki: Valopaino Oy.
- Heino, T. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4.painos. Tampere: Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy, 84–107.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1996. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4.painos. Tampere: Juvenes Print, Tampereen Yliopistopaino Oy, 149–164.
- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kinanen, M. & Pruuki, H. 2010. Tukea tarvitseva lapsi. Lapsen suru ja kriisit. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) Iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 301–316.
- Kiviniemi, L. 2009. Nuorten omat kokemukset psyykkisestä pahoinvoinnista ja paranemisesta. Teoksessa Lämsä, A-L. (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: PS-kustannus Oy, 111–120.
- Korhonen, A. 2012. Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. 2.painos. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ.
- Lastensuojelulaki nro 417/2007. 13.4.2007. Viitattu 21.10.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Lämsä, A-L. & Kiviniemi, L. 2009. Toivo kaikkien voimavarana. Teoksessa Lämsä, A-L. (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: PS-kustannus Oy, 223–234.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Perhepalvelut. Viitattu 23.11.2014.
www.varsinaissuomenpiiri.mll.fi/kunnille_ja_ammattilaisille/perhepalvelut/

Mäenpää, M. 2008. Yliopisto-opiskelijoiden sosiaalinen tuki ja positiivinen mielenterveys. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Terveystieteiden laitos. Terveyskasvatus. Pro gradu -tutkielma.

Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Rantanen, R. 2011. Lasten kokemuksia tukihenkilötoiminnasta SATUKE-hankkeessa. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Kuntoutusohjauksen ja –suunnittelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Rantanen, S. 2010. Nuorten kokemuksia lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminnasta. Turun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Kasvatustieteiden laitos. Kasvatustiede. Pro gradu -tutkielma.

Ritokoski, S. 2010. Lapsi ja kaverit. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) Iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 59–78.

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Solantaus, T. & Pruuki, H. 2010. Lapsi, perhe ja lastensuojelu. Teoksessa Jokela, E. & Pruuki, H. (toim.) Iso, vielä pieni. Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 318–333.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOY.

Terveysdenhuoltolaki 1326/2010. 30.12.2010. Viitattu 5.2.2015.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#a1326-2010>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tukihenkilö tai tukiperhe. Viitattu 26.11.2014. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/tukihenkilo-tai-tukiperhe#Tukihenkilotoiminta>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tukihenkilötoiminnan eettiset periaatteet. Viitattu 23.11.2014. www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/tukihenkilo-tai-tukiperhe/muistilista-tukihenkilotoiminnan-eettiset-periaatteet

Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelu 2013. Viitattu 2.2.2015. <http://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomikanta, A. 2011. Tukihenkilötoiminta lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori. Sosiaalityö. Pro gradu -tutkielma.

KYSELY LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE AMMATILISESTA
TUKIHENKILÖTOIMINNASTA

1. Millaisessa tilanteessa nuorille/ lapsille lähdetään hakemaan tukihenkilöä?
2. Millaisia ominaisuuksia tukihenkilöllä tulisi olla?
3. Miten perheet ovat mukana tukihenkilötyöskentelyssä?
4. Millainen merkitys mielestäsi tukihenkilötoiminnalla on lastensuojelun avohuollon palveluna?
5. Millaisia tavoitteita tukihenkilötoiminnalle yleensä asetetaan?
6. Milloin tukisuhde päättyy ja mitkä asiat siihen vaikuttavat?
7. Millaisia vaikutuksia näet tukihenkilötoiminnalla olleen perheiden arkeen?
8. Mikä tukihenkilötoiminnassa toimii hyvin ja mikä kaipaisi kehitettävää?
9. Millaista tukea perheet oman näkemyksesi mukaan tulevaisuudessa tarvitsevat eniten?